

176093

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME ANA BİLİM DALI**

**SOSYAL YAPI AÇISINDAN NÜFUS, NÜFUS
PLANLAMASI, AİLE PLANLAMASI VE KÜRTAJ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AYŞEGÜL ALPAY YÜKEN
7538**

İSTANBUL - 1996

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME ANA BİLİM DALI**

**SOSYAL YAPI AÇISINDAN NÜFUS, NÜFUS
PLANLAMASI, AİLE PLANLAMASI VE KÜRTAJ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: PROF. DR. MUSTAFA E. ERKAL

**AYŞEGÜL ALPAY YÜKEN
7538**

İSTANBUL - 1996

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
I. GİRİŞ.....	3
II. Sosyal Yapı	
A. Sosyal Yapının Tanımı.....	5
B. Sosyal Yapının Unsurları.....	6
III. Nüfus	
A. Nüfusun Tanımı.....	9
B. Nüfusun Yapısı, Özellikleri ve Belirleyicileri.....	9
C. Dünya’da ve Türkiye’de Nüfus	
1. Dünya’da Nüfus ve Değişim Süreci.....	14
2. Türkiye’de Nüfus ve Değişim Süreci.....	22
IV. Nüfus Planlaması	
A. Nüfus Planlamasının Tanımı.....	27
B. Nüfus Planlamasının Tarihi	
1. Dünya’da Nüfus Planlaması.....	27
2. Türkiye’de Nüfus Planlaması.....	29
C. Nüfus Planlamasının Siyasi ve İktisadi Boyutları.....	37
V. Doğum Kontrolü ve Aile Planlaması	
A. Doğum Kontrolünün ve Aile Planlamasının Tanımı.....	44
B. Doğum Kontrolü ve Aile Planlamasının Başlıca Boyutları.....	45
VI. Kürtaj	
A. Kürtajın Tanımı.....	55
B. Kürtajın Boyutları	
1. Tıbbi ve Biyolojik Boyutları.....	56
2. Kanuni Boyutları.....	58
3. Sosyal Boyutları.....	65
VII. Sonuç.....	70

EK 1. Anket Formu.....	73
KAYNAKLAR.....	76

TABLolar LİSTESİ

TABLO	SAYFA
1.Aynı Ekonomik Özelliği Olan Ülkelerin Nüfus Açısından Görünümü.....	15
2.Avrupa Topluluğu Ülkelerinin Doğurganlık Oranları (1960-1986).....	16
3.Dünya Ülkelerinin Nüfus Yapıları ve Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	17
4.Ülkelerin Nüfusları Ne Kadar Arttı?.....	18
5.2000'li Yılların Başlarında Tahmini Nüfus Dağılımı.....	19
6.Avrupa Topluluğu Ülkeleri Boşanma Oranları.....	21
7.Yurt İçi İşgücü Piyasası.....	24
8.Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	25
9.Kadınların Öğrenim Durumlarına Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu.....	48
10.Kadınların Düşük Yapıp Yapmama Durumuna Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu.....	49
11.Kadınların Ankara'da Oturdukları Süreye Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu.....	50
12.Kadınların Yaşayan Çocuk Sayısına Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu.....	51
13.Kadınların Yaşına Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu.....	52

TABLO

SAYFA

14.Kadınların Doğum Kontrol Yöntemlerini Duydukları Kişi Araçlara Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu.....	53
15.Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Gayrimeşru Doğum Oranları.....	67

I.GİRİŞ

II.SOSYAL YAPI

A.Sosyal Yapının Tanımı

B.Sosyal Yapının Unsurları

III.NÜFUS

A.Nüfusun Tanımı

B.Nüfusun Yapısı ve Özellikleri ve Nüfusun Belirleyicileri

C.Dünya'da ve Türkiye'de Nüfus

1.Dünya'da Nüfus ve Değişim Süreci

2.Türkiye'de Nüfus ve Değişim Süreci

IV.NÜFUS PLANLAMASI

A.Nüfus Planlamasının Tanımı

B.Nüfus Planlamasının Tarihçesi

1.Dünya'da Nüfus Planlaması

2.Türkiye'de Nüfus Planlaması

C.Nüfus Planlamasının Siyasi ve İktisadi Boyutları

V.DOĞUM KONTROLÜ VE AİLE PLANLAMASI

A.Doğum Kontrolünün ve Aile Planlamasının Tanımı

B.Doğum Kontrolü ve Aile Planlamasının Başlıca Boyutları

VI.KÜRTAJ

A.Kürtajın Tanımı

B.Kürtajın Boyutları

1.Tıbbi ve Biyolojik Boyutları

2.Kanuni Boyutları

3.Sosyal Boyutları

VI.SONUÇ

I.GİRİŞ

Araştırmanın amacı; toplumumuzun önemli bir sosyal rahatsızlığı olan ve boyutu gittikçe büyüyen , sosyal bütünleşmemizde ve aile yapımızda , değer hükümlerimizde beklenmeyen tahribatlara sebep olan bir konunun yapabileceği etkileri ortaya çıkarmaktadır.

Toplumumuzda bir çok kesimde; nüfus planlaması, doğum kontrolü ve aile planlaması kavramları karıştırılmakta ve bundan kaynaklanan bir şuarsuzluk içinde hareket edilmektedir. En önemlisi de pek çok batı ülkesinde izlenen durumu farkında bile olmayan toplumumuz; bazı şeyleri farkında olmadan ve hatta bazı merkezlerce yönlendirilerek yaşamakta, üzerinde düşünme ihtiyacı bile duymadan, yaşanan şeyleri örf, adet, hatta dini inanışlarıyla bile karşılaştırmadan gelişigüzel yaşamaktadır. Çoğu kere ailenin , nüfus konusunda ki yeri ve önemi unutulmakta ve daha çok çocuğu bir külfet olarak gören, araba kullanma ve köpek besleme modasını çocuk büyütmeye tercih eden insanlara rastlamaktayız. Bu noktada da ; bir çok noktada olduğu gibi bir kültürel çözülme ile karşı karşıya yaşamaktayız. Çalışmamızın amacı bu merkezden hareketle bir bilinç düzlemi oluşturmaya katkıda bulunmaktır.

Çalışmamız sırasında , bu sosyal sorunun geçmişi, dünyadaki durumu ve bu günü ağırlıklı bir yöntem izlenmiştir.

Çalışmada izlenen bir yöntem de; konu ile ilgili yapılmış çalışmaların araştırılıp kaydedilmesi ve değerlendirilmesi olmuştur. Ayrıca tesadüfi örnekleme yöntemiyle 100 kadınla görüşülmüş ve daha ziyade açık nitelik taşıyan sorularla konu ile ilgili toplumsal bakış açısı belirlenmeye çalışılmıştır. Alınan neticelerin yorumlanmasına da çalışılmıştır.

“ Sosyoloji... pratiği olmayan teorilerden ve ütopyalardan uzaklaştırır ve sosyal gerçeğe yaklaştırır.” * Gayemiz bu hedefe yaklaşırken, sosyal olayları sorgularken yıkıcı değil yapıcı ve faydalı olmaktır. Bütün çalışmamız boyunca yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Mustafa E. Erkal' a ve emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Çalışmamızın , ileride yapılacak ilavelerle ve zenginleştirilerek , bu konuda çalışma yapacaklara yardımcı olabilmesini dileriz.

* . Mustafa E. Erkal, Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, Genişletilmiş 7. Basım, 1996, sh. 8

II. SOSYAL YAPI

II. A. SOSYAL YAPININ TANIMI

“ Cemiyet, beşeri varlıklar tarafından meydana getirilip, değiştirilen ve değiştirilmesine rağmen devam ettirilen insanlar arası münasebetler organizasyonudur. Buna göre, sosyal bünye, cemiyetin (hem büyük bir grup olarak hem de talî grupları bakımından) karakteristik vasıflarını, grupların birbirleri ile ve fertlerin grup içinde ve dışında birbirleri ile ve gruplarla olan münasebetlerini ve bu münasebetleri nizamlayan organizasyon tiplerini ve bununla ilgili olarak ortaya çıkan grup hayatının fiziki çevre şartları ile de karşılıklı tesir ilişkilerini gösteren şekillenmelerini ifade eder.”¹

“ Kültür kavramı ile birlikte, sosyal yapı ; sosyoloji için sosyal hayat hakkında düşünme yolu üzerinde önemli bir dayanak olan kavramdır.”²

Görüldüğü üzere, sosyal yapı kavramı , toplumbilim kavramı ve sosyal yaşam kavramı ile ilgili, hatta iç içedir. Sosyoloji, bir toplumda, belirli bir andaki sosyal ilişkilerin tümünü kavramalıdır. Sosyal bir sistemin yapısını da parçaları arasında nispeten sabit ilişkiler belirler. Sosyal bir sistemin yapısını,

¹ . Amiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, İstanbul ,Genişletilmiş 4. baskı, 1986, Sh. 99

² . Stanley, H. , “Social Structure” maddesi, International Encyclopedia of the Social Science, V. 14, sh.265

kişilerin birbirine veya nesnelere karşı olan eylemlerindeki düzende aramak gereklidir.

“ Radeliffe-Brown’a göre, aralarında müessesevî olarak kontrol edilen ya da tanımlanan ilişkiler bulunan insanlar arasındaki düzenleme, toplumsal yapıdır.”³

II.B. SOSYAL YAPININ UNSURLARI

“Sosyal yapıyı oluşturan her unsur yerine getirdikleri fonksiyon ve varlıkları itibariyle yapıyı tamamlayıcı bir nitelik taşır. Unsurlardan bağımsız bir yapı düşünülemez....Sosyal yapıyı oluşturan unsurlar ve fonksiyonlar beş ayrı açıdan düşünülebilir.

- a. Fert yapıyı tamamlayıcı nitelik taşır.
- b. Bir sosyal grup aynı görevi yerine getirebilir.
- c. Nüfusun fiziki yapı özellikleri (yerleşme, iskân, barınma) morfolojik (bitki ve hayvanların şekil ve yapılarına benzer) bir tamlama şeklinde ele alınabilir.
- d. Sosyal rolleri gerektiren farklı faaliyet dalları sistemli tamlamaya yol açabilir.
- e. Yapıyı kültürel tamamlayıcılar olarak paylaşılan ve fertten ferde intikal eden normlar değer hükümleri, inançlar meydana getirirler.”⁴

“ Her topluluk mutlaka fiziki bir muhit, bir yer üzerinde bulunmaktadır. Cemiyetlerin bu yerleşme tarzları ve çevre şartları sosyal yapının başlıca dış özelliğini teşkil eder ve bu özellik, sosyal yapı ile karşılıklı

³ . Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, Ankara ,Genişletilmiş 8. Basım, 1982, sh. 162

⁴ . Mustafa E. Erkal, Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul ,İlaveli 7. Baskı, 1996, sh.181-182

münasebet halinde bulunur. Fizîki (veya coğrafi) çevre, cemiyetlerin şu veya bu istikamette ve belirli bir ölçüde gelişebilmeleri için bazı potansiyel ve işlenmeye elverişli şartları ihtiva eder.... İnsan bu dış çevrenin bazı unsurlarını kendi teknik bilgisi ile ıslah eder, ona belirli bir şekil ve karakter kazandırır.”⁵ Çevreye önce barınma ihtiyacı ile şekil veren insan şehir ve şehirleşme kavramını getirir. Yerleşimler arası ilişkilerle ticareti ortaya çıkarır.Şehirleşme, kültürleşme, endüstrileşme çabaları birbirini izler. Ardından önce parçalara bölünen toplum sonra bir araya -millet- fikriyle dönmeye çalışır. İş bölümü, ferdi yatırım gibi kavramları aslında kendi kendine vareden insan toplum olarak varolmanın artışıyla eksisiyle sosyoloji için önemli bir bilmeceyi oluşturur.

“ Şehirler, köyler ve şehir blokları nasıl bir cemiyetin dıştan bakıldığı zaman hemen göze çarpan fizîki dış çevre şartlarını meydana getirmekte ise, yine tabii ve fiziki bir varlık gösteren fakat aynı zamanda bir kültürü taşımakta olan nüfusu da, o cemiyetin kültürel manada iç çevre şartlarının malzemesini temin etmektedir. Bu şartları nüfusun birlik şuuru, terkibi ve miktarı olmak üzere ele alabilmek mümkündür.”⁶ Nüfusun yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, iktisadi faaliyet kolları gibi tasnifi sosyal yapının tanınması için en önemli verileri sağlayacaktır.

Sosyal yapının bir başka boyutu sosyal tabakalaşmadır. “ Genel olarak sosyal tabakalaşmayı; otorite, prestij, statü ve güce göre nüfusun farklılaşmasının hiyerarşik olarak sıralanması şeklinde düşünebiliriz.”⁷

⁵ . Amiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul 1986, sh. 100

⁶ . Amiran Kurtkan Bilgiseven, a.g.e. ,sh. 124

⁷ . Mustafa E. Erkal, Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul ,İlaveli 7. Baskı 1996, sh. 197

Sosyal tabakalaşmayı ve sosyal sınıfları belirleyen unsurlarla ilgili ilim adamları genellikle şu ortak faktörlerde birleşmişlerdir.

- * Hayat tarzı
- * Eğitim ve kültür
- * İktisadî menfaat
- * İktisadi güç
- * Sınıf şuuru

Birbirlerinden farklı yapılanmalarda görünseler bile aslında bir bütünü yalnızca farklı parçaları olan sosyal tabakalar ve ayrıca sosyal sınıflar beraberinde fertler açısından -beraber yapılabilenler- ve - beraber yapılamayanlar- kavramını getirecektir. Buna bağlı oluşan meslek, tahsil, memleket, sınıf, etnik grup ve mezhep gibi tercih grupları sosyal yapının başlıca incelenme merkezlerini oluşturur. Bir sınıfın diğeri ile birlikte yaşayabilmesi veya diğeri üzerinde mutlak egemenlik kurma çabası yönetimde alternatiflerin getirilmesine sebep olmuş buna bağlı farklı yönetim şekilleri ortaya çıkarılmıştır. Farklı yönetimler ve farklı siyasi partiler insanlar için yeni başarılar ve başarısızlıkları bir arada getirirken verilen mücadeleyi de süregelen bir hale getirmiştir. Kısacası insanlar topluluğu önce insanlar tarafından parçalanıp farklılaştırılmış , ardından bir birleştirme ve geçerli kılma çabası ile bir sosyal yapı ve toplum var edilmiştir. Dolayısıyla insanların çokluğu ve çeşitliliği ile sosyal yapının tahlili birbiri ile oldukça yakından ilgilidir. Bu konuda sosyoloji biliminin başvuru kaynağı ise demografi çalışmaları olmalıdır. Nüfus konusu ve belirleyicilerini incelememizde fayda olacaktır.

III. NÜFUS

III. A. NÜFUSUN TANIMI

Nüfus, belli bir bölgede belli bir anda yaşayan bireylerin oluşturduğu kütle demektir.⁸

III.B. NÜFUSUN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Bir toplumun nüfusu, o toplumun sosyal ve iktisadî tüm özellikleri ile karşılıklı bir etkileşim içindedir. Nüfusun incelenmesi, toplumun sosyal ve iktisadi yönlerinin de incelenmesi anlamına gelecektir. Bu durumda da nüfusun yapısı konusunda sosyal yapı ile ilgili şartların gözden geçirilmesi gerekecektir.⁹

Bir yanıyla üretici olan nüfus bir yanıyla tüketicidir. Genç yönü ile dinamik olan nüfus yaşlı yönüyle pasif ve hareketsizdir. Yalnızca sayısal artış istikametinde düşünüldüğünde, 40 yılda iki misli artış gösteren dünya nüfusunun 5 milyarı aştığı görülebilir. Saatte 10 bin çocuğun doğduğu

⁸. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 1988, Nüfus maddesi

⁹. Mustafa E. Erkal, Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, İlaveli 3. Baskı, 1987, sh. 157

yerkürede uzmanların tahmini üzere 80 yıl içinde 14 milyar insanın yaşayacağı söylenirken düşünülecek en önemli konu bu nüfusu belirleyen unsurlar olacaktır.

Nüfusu belirleyen unsurların yalnızca doğum oranları ve nüfus artışındaki hızla açıklanması imkansızdır. Nüfus meselesi düşünülürken onun,iktisadî ve sosyal yönü ve yoğunluğu gözden uzak tutulmamalıdır.Nüfus artışının milli geliri yuttuğu, fert başına milli geliri azalttığı iddiası meseleye çok taraflı bir bakış olacaktır. Nüfusun artışı talebin artışını, talebin artışı arzın artışını getirmekte ve böylece artan nüfus sağlanan milli gelire katkıda bulunmaktadır. “ Nüfus artışının milli geliri yuttuğunu öne süren görüşler batı kökenlidir. Bunu öne süren Batılılar dünya nüfusunun artışını hep bir tehlike olarak gösterirler. Buna karşılık, Asya, Afrika ve diğer kıtalardaki nüfustan çok daha yoğun bir nüfusa sahip olan Avrupa kıtasındaki nüfusu daha da artırmak için tedbirler alırlar. Bize nüfus planlamasını tavsiye eden Avrupa ülkelerinin nüfus yoğunluğu ülkemizden kat kat yüksektir.”¹⁰

Yoğunluğu üzerinde çalışıldığında ise önemli bir göç olgusu ile karşı karşıya olduğumuz görülecektir. Evlilik konusu beraberinde haklı olarak doğurganlık ve boyutlarını göz önüne serecektir. “ 1968’de yapılan ülke çapındaki aile yapısı ve nüfus sorunları araştırması verilerine göre, okur yazar olmayan kadınların ortalama 4.2 doğum yapmalarına karşın ilkökul mezunları 2.8 ve üniversite mezunları 1.4 canlı doğum yapmışlardır.”¹¹ Bu durumun 1985 yılına ait verilerde pek fazla değişmediği görüldüğü vakit ise

¹⁰. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Nüfus Planlaması ve Türkiye'nin Gerçekleri, Aydınlar Ocağı Açık Oturumlar Dizisi, İstanbul, Kasım 1988, sh. 3

¹¹, İhsan Fahri, Toplumumuzda Kadın ve Cinsellik, İstanbul 1984, sh. 420

işin bilinç yönü üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Nüfusun kalitece düşüşüne engel olabilecek , doğru mesajlı bir nüfus politikası takip edilmesi gerekecektir. “ Eğer doğum yapan bütün kadınlar 18 yaşından büyük, 35 yaşından küçük olur, bir kadın en fazla dört çocuk doğurur ve doğumlar arasında en az iki yıl olursa, bütün dünyada yılda 5 milyon 600 bin çocuk ve 200 bin anne ölümü engellenebilir !”¹² Bu durum yalnızca dünya için değil ülkemiz için de geçerlidir.

“ Ülkemizde tüm doğumların uygun aralıklarla yapılması halinde, bebek ölümlerinin % 27.8’inin önlenebileceği tahmin edilmiştir. Büyük kardeşlerinden sonra iki yıldan az bir süre içinde doğan bebeklerin ölme olasılıkları, iki yıldan fazla arayla doğan bebeklerin ölme olasılıklarından iki kez daha fazla olmaktadır. Türkiye’de uzun aralıktan sonra doğan bebeklerde ölüm hızı binde 65.6 iken kısa aralıktan sonra doğan bebeklerde ölüm hızı binde 11.4 olduğu bulunmuştur.”¹³ Bebek ölümlerinin önlenmesi hem anne hem de bebeklerin sağlığı için öncelikli önemli konulardandır.

“ Nüfusun sabit kalabilmesi için her kadının kendi yerini alacak bir kız çocuğu bırakması gerekmektedir. Bu da doğumdaki cinsiyet oranı 1.05 olarak alındığı taktirde ortalama olarak kadın başına 2.2 canlı doğum demektir. Fakat gerek ölüm yüzünden, gerek kısırlık gibi biyolojik etkenler, gerek bekâr kalma ve gayri meşrû ilişkilerin hoş karşılanmaması gibi sosyal etkenler ve kız çocuğunun dışarıya göç etmesi ve yerinin doldurulmaması gibi nedenler yüzünden canlı her kız çocuğu üreme süreci içinde annesinin yerini alamamaktadır. Bu yüzden en ideal şartlarda bile nüfusun sabit kalması

¹². Nuriye Ortaylı, “Doğum Kontrolünün Hikayesi”, Nüfus ve Aile Planlaması, Aile Araştırma Kurumu , Ankara 1991, sh.441

¹³ , Banu Akadlı, Engin Tunçbilek, “ Türkiye’de Doğum Aralıkları İle Çocuk Ölümleri Arasındaki İlişkinin Bir Değerlendirilmesi” , Nüfusbilim Dergisi, Türk J. Popul. Stud. , Eylül 1987, sh. 38

için gerekli olan ortalama canlı doğum sayısı 2.2'yi aşmaktadır. Bir ülkede ölüm hızları yüksek ise ve çeşitli biyolojik ve sosyal etkenler ve dış göç yüzünden bir kız çocuğunun annesinin yerini alması engelleniyorsa, o ülkede nüfusun sabit kalması için gerekli ortalama canlı doğum sayısı da çok daha yüksek olmaktadır.”¹⁴

Evlilik konusu beraberinde boşanma olaylarını ve etkisi nötr sayılamayacak bir takım gerçekleri de getirecektir. Özellikle doğurgan dönemde gerçekleşen ve daha çok çocuksuz sonlandırılan evlilikler, boşanmış ailelerin sorunlu çocuklarına tercih edilebilir olsa bile, nüfusu olumsuz etkileyecek önemli bir nokta olarak karşımıza çıkacaktır.

Eğitim ve okur yazarlık oranı da önemli rakamlarla karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde okur yazarlık oranı cinsiyet farkı gözetmeksizin artmakta ve hatta bir yandan da cinsiyet farkının doğurduğu açıkları kapatmaktadır. Ancak, eğitim yaşının büyümesi , eğitim süresinin uzaması kişiyi uzun süre tüketici kılmaktan ayrı, evlenme yaşını da çoğu kere geciktirmektedir. Uzun süre tüketici sayılabilen nüfus sayesinde ise doğum kontrolüne gidiş oranları artmaktadır.

Bir ülkenin ekonomik statüsünü belirlemek hususunda beş önemli orana müracaat edilmektedir. Bunlar; doğum oranı, ölüm oranı, çocuk ölüm oranı, 1-4 yaştaki ölüm oranı ve ortalama hayat süresidir. Ancak , konuyla ilgili olarak ölüm oranındaki düşüş, ortalama hayat süresindeki yükseliş yerine

¹⁴, Sevil Cerit, “ Bir Ülkenin Gelecekteki Nüfusunun Sabit Kalması İçin Kadın Başına Gerekli Ortalama Canlı Doğum Sayısı Üzerinde Hipotetik Bir Çalışma” , Nüfusbilim Dergisi, Türk J. Popul. Stud. , Mayıs 1983, sh. 49

direkt ve net doğum oranları irdelenmiş hatta İkinci Dünya Savaşı ile ilgili olarak azalan erkek nüfusu bile değerlendirilmemiştir.

Bir ülkede tabii nüfus artışı, iktisadi gelişmenin üstünde seyrettiği takdirde yapılan yorum, o ülkenin aşırı nüfusa sahip olduğu şeklindedir. İktisaden geri kalmış ülkelerde bu gelişme, halkın eksik ve düzensiz beslenmesi sonuçlarına kadar gidebilecektir. İktisâden kalkınmış ülkelerde insanların hayat seviyeleri yükseldikçe doğurganlık oranlarında düşmeler görülmektedir. Ancak , otomobil kullanma zevkinin bebek büyütme tercih edildiği bu toplumlarda bile nüfus artışının iktisadi ve sosyal mahzurlarından bahsedilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak , gıda üretimini artırma, demografik yatırımları çoğaltma, aile daraltma önlemlerini tarihin değişik dilimlerinde de görmek mümkündür.

Ekonomik bakımdan optimum (en uygun) nüfus; belli bir gelişme düzeyinde, ülkenin belli kaynakları ve teknolojisi ile nüfus, kişi başına üretimini en çok artıran nüfus miktarıdır.¹⁵ Görüldüğü üzere, bu tanımın gerektirdiği nüfusun üretici yönü çoğunlukla gözden kaçırılmakta, yalnızca tüketici yönü ile ilgilenilmektedir. Her yıl emeğini arz eden insan sayısındaki artış aynı hacimde emek talebi ile karşılanamamaktadır. Ancak , bu durumun sağlanmasının , artış yavaş kabul edilerek milli gelir bölüşümüne gidilmesi ve daha az artışla daha fazla kişi başına milli gelir açıklaması ile yapılamayacağı da açıktır. Nüfus artışının milli geliri yuttuğu, fert başına milli geliri azalttığı iddiası meseleye taraflı bir bakıştır. Nüfusun artışı talebin artışı, talebin artışı arzın artışı getirmekte ve böylece artan nüfus sağlanan milli gelire katkıda bulunmaktadır.

¹⁵. Sunday Üner, Nüfusbilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1972, Optimum Nüfus maddesi

“Birleşmiş Milletler’e göre nüfus politikası, nüfusun büyüklüğü, artış hızı, mekânsal dağılımı ve nitelikleri gibi önemli demografik değişkenleri etkilemek suretiyle, ekonomik, sosyal, demografik, siyasal ve diğer ortak toplumsal hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanan önlem ve programlardır.”¹⁶ Açlık ve kıtlık önyargısı ile olaya yaklaşıp çoğu zaman olaydan el etek çekmekle son bulan düşüncüler, konuyla ilgili olarak genel anlamda üretimi ve özel alan olarak ziraat üretimi göz ardı etmemelidirler. “Bir ülkede ziraat üretim ve gıda üretiminin artışı, nüfus artışından daha hızlı ise nüfus artışı açlık ve kıtlık gibi tehlikeleri doğurmaz.”¹⁷

III.C. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE NÜFUS VE DEĞİŞİM SÜRECİ

III.C.1. DÜNYA’DA NÜFUS VE DEĞİŞİM SÜRECİ

Endüstrileşme, modernleşme, eğitim seviyesinin artması, şehir hayatı ve gelir artışı, kadın-erkek eşitliği, kadının aile dışı statüsünün artması gibi durumlarda olumsuzluk yüklenen doğurganlık, sosyo-ekonomik değişimin önemli değişkenlerinden birisidir.

¹⁶ . Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT, Ankara 1963, Sunday Üner , sh. 5

¹⁷ . Mustafa E. Erkal, Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul , İlaveli 3. Baskı, 1987, sh. 167

Avrupa ülkelerinde doğurganlık düzeyindeki düşüş,1950 yıllarında başlamıştır. Bu gün bir çok Avrupa ülkesinde statik bir duruma gelmiş hatta bazılarında 1978'lerde nüfus azalması başlamıştır. 1985-1988'de yıllık nüfus artış oranı Almanya'da% 0, Avusturya'da % 0.2, Belçika'da % 0.1, Danimarka ve Çekoslovakya'da % 0.2, İrlanda'da % -0, Macaristan'da % -0.2 halini almıştır. Aynı yıllarda Avrupa geneli için rakam ise % 0.2 ' dir. (Sovyetler Birliği hariç)Hatta bu durum,yaşlı nüfusun artışı ile kaygılanan ülkelerde kürtajın serbestliği konusunu düşünmeye bile sebep olabilmektedir.¹⁸

“ Tüm birey ve çiftlerin sahip olacakları çocuk sayısı ve doğum aralıkları üzerinde serbestçe ve sorumlu olarak karar verebilmenin en temel bir insan hakkı olduğu, ilk olarak 1953'de Uluslararası Planlı Ebeveynlik Federasyonu'nun (IPPF) ilk kuruluş yasasının onaylandığı uluslararası bir toplantıda açıklanmıştır. 1966'da Birleşmiş Milletler - ailenin büyüklüğüne her aile kendisi özgürce karar verebilmeli - demiş, 1968'de Tahran'da toplanan Uluslararası İnsan Hakları Konferansı'nda da - her çiftin istediği sayı ve aralıkla çocuk sahibi olmak ve doğum kontrolü hakkında yeterli bilgi ve eğitimi almak hakkıdır - denerek, hak evlilik dışına da taşınmıştır. 1969'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'da bu hakkı - gerekli hizmetlerin verilmesi - gerektiğini vurguluyarak genişletmiştir.”¹⁹

¹⁸. İstatistik Yıllığı, DİE, Ankara 1992, sh. 508-511

¹⁹. Nuriye Ortaylı, “Doğum Kontrolünün Hikayesi”,Nüfus Ve Aile Planlaması, Aile Araştırma Kurumu , Ankara 1991, sh.42

TABLO 1. Aynı Ekonomik Özelliği Olan Ülkelerin Nüfus Açısından Görünümü

	Nüfus (Mil.)	Yıllık Artış (%)	Mutlak Yıl.
Düşük Gelirli Ülk.	1.348	2,2	29 656 000
Orta Gelirli Ülk.	916	2,4	21 984 000
Sanayileşmiş Ülk.	673	0,7	4 711 000
Petrol İhracat. Ülk.	64	3,2	2 048 000
Eski Varş. Paktı Ülk.	376	0,6	2 256 000
Avrupa Dışındaki Sos- yalist Ülk. (Çin dahil)	1,010	2,2	22 220 000
TOPLAM			82 875 000

Kaynak ; Zaman Gazetesi, 26 Aralık 1991

TABLO 2. Avrupa Topluluğu Ülkeleri Doğurganlık Oranları (1960-1986)

ÜLKE	1960	1970	1980	1986
Belçika	2.6	2.2	1.7	1.5
Danimarka	2.5	1.9	1.5	1.5
Almanya	2.4	2.0	1.4	1.3
Yunanistan	2.3	2.3	2.2	1.6
İspanya	2.9	2.8	2.2	1.5
Fransa	2.7	2.5	1.9	1.8
İrlanda	3.8	3.9	3.2	2.4
İtalya	2.4	2.4	1.7	1.4
Lüksemburg	2.3	2.0	1.5	1.4
Hollanda	3.1	2.6	1.6	1.5
Portekiz	3.0	2.7	2.2	1.6
İngiltere	2.7	2.4	1.9	1.8

Kaynak: Aile Politikaları(Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu
Ankara 1991, sh. 308

TABLO 3. Dünya Ülkelerinin Nüfus Yapıları ve Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	0-9	0-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69
İskandinav Ülkeleri	12,0	14,2	14,9	15,5	12,3	10,3	10,0
Avrupa Topluluğu	12,3	15,0	15,2	13,9	12,7	12,0	8,7
Doğu Avrupa Ülkeleri	15,3	14,9	14,0	14,9	2,1	12,2	8,4
İslam Ülkeleri Ort.	31,5	23,6	16,2	10,6	8,1	5,3	2,9
Amerika	14,7	14,6	17,6	16,4	10,9	9,2	8,5
Türkiye	26,7	23,5	16,6	11,0	9,2	6,5	3,7

Kaynak :Zaman Gazetesi, 26 Aralık 1991

TABLO 4. Ülkelerin Nüfusları Ne Kadar Arttı ?

(Tahmin)	1975	1990	2000
İngiltere	55 890	57 118	58 078
Fransa	52 705	56 189	58 187
Avusturya	7 520	7 594	7 678
Japonya	111 573	123 757	129 569
ABD	213 599	250 422	273 646
Yunanistan	9 047	10 067	10,332
Pakistan	70 003	122 006	147 952
Türkiye	40 025	56 544	70 084

Kaynak :Zaman Gazetesi, 26 Aralık 1991

TABLO 5. 2000'li Yılların Başlarında Tahmini Nüfus Dağılımı

	Nüfus (Milyon)
Düşük Gelirli Ülkeler	4 074
Orta Gelirli Ülkeler	2 599
Sanayileşmiş Ülkeler	774
Petrol İhracatçısı Ülkeler	203
Eski Varşova Paktı Ülkeleri	496
Avrupa Dışındaki Sosyalist Ülk.	1 625
TOPLAM	9 771

Kaynak: Zaman Gazetesi, 26. Aralık.1991

Avrupa'da son yirmi yılda ortalama insan ömrü, tıbbın getirdiği yeni imkanlarla 72'den 77'ye çıkmıştır. Bebek ölümlerinin az olduğu dikkate alındığında, ölüm oranlarının azalması , nüfusu sabitleştirmekte ve hatta yaşlandırmaktadır. 1965'den sonra Avrupa ülkelerinde doğum oranı devamlı düşmüş ve 1980'den sonra İrlanda dışında pek çok ülkede nüfusun yenilenmediği görülebilmektedir.²⁰ Bunun yanında , yeni gelen genç nüfusun az olacağı da düşünülürse bir süre sonra Avrupa nüfusunun sonbahar yaprakları gibi döküleceği tahmin edilebilir. Dikkat edilecek olursa, Batı medeniyetinin bu konu için aldığı önlem nüfus açısından büyümekte olan ülkelere de nüfus azaltıcı faaliyetlerde yatırım yapmak ve destek olmak olmuştur. Genç ve dinamik bir nüfus için diğer ülkelere yaptıkları yardımdan ayrı kendi nüfuslarını artırıcı önlemler de almaya yönelmişlerdir. Bunun için , vergi sistemi aile hacmini büyütme yönelendirecek şekillerde ayarlanırken, üçüncü çocuktan itibaren aile tazminatı ödenmeye başlandığı görülen örnek pek çoktur. Çocuk sayısı arttıkça tazminatın arttığı da görülür. Hatta doğumun sınırlanmasını öğreten yöntemlerin eğitimlerini yasaklayan ve hatta bekâr ve çocuksuzlara ek vergi getiren kararlar bazı kaygıları açıkça sergilemektedir. Hatta bir çok Avrupa ülkesinde yaşlanan nüfus sosyal güvence açısından bir sorun teşkil etmektedir. Kültürel ve geleneksel yaklaşımlarında yaşlılık psikolojisini dikkate alan bir düzenleme yerine yalnızca benmerkezci yaklaşımların görüldüğü batıda, yaklaşım tarzının sebep olduğu pek çok aksaklıkla da karşılaşılması doğal bir neticedir. Avrupa ülkelerinde nüfus konusuna paralel sosyal güvenlik konusu da incelenmelidir. Çocuk ve yaşlılarını bir engel olarak gören bir çok Avrupa ülkesinde doğum sonrası problemleri çocuk tercihlerini etkilemektedir.

²⁰ Aile Politikaları(Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991, sh. 308

Nüfus konusunda dünyada önemli bir belirleyici de boşanma oranlarıdır. Bir çok ülkede boşanma konusunda son yıllarda önemli bir artış görülmektedir. Özellikle yaşanan manevi boşlukların bir neticesi olan bu durum da nüfusu önemli ölçüde etkilemektedir. Genç yaşta ve yaşanan gayri meşru ilişkilerin de değerlendirmesi sonucu görülecektir ki, çözülen aile geleneği batı medeniyeti için nüfusu önemli bir sorun haline getirmiştir. Bir çoğunda on yılda ikiye hatta üçe katlanan boşanma oranı beraberinde sorunlu yeni bir nesli ve yeni sorunlu evlilikleri de getirecektir. Dolayısıyla, gayrimeşru ilişkiler başta olmak üzere önemli toplumsal sorunları da beraberinde getirecektir.

TABLO 6 . Avrupa Topluluğu Ülkeleri Boşanma Oranları (1965-1985)

ÜLKE	1965	1970	1980	1985
Belçika	8.3	8.7	21.8	32.0
Danimarka	15.7	26.2	51.4	49.1
Almanya	11.9	17.2	26.6	35.1
Yunanistan	4.3	5.2	10.7	11.9
İspanya	--	--	--	9.5
Fransa	10.1	9.9	24.3	39.9
İrlanda	--	--	--	--
İtalya	--	--	3.7	5.3
Lüksemburg	6.7	10.1	27.1	33.9
Hollanda	5.7	8.3	28.5	41.1
Portekiz	0.9	0.6	8.1	13.1
İngiltere	9.6	13.4	38.2	44.6

Kaynak: Aile Politikaları (Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu Ankara 1991, sh. 309

III.2. TÜRKİYE'DE NÜFUS VE DEĞİŞİM SÜRECİ

“21 Ekim 1990 nüfus sayımı verilerine göre, 56 milyon 473 bin 035 kişi olan toplam nüfusun; iller ve ilçelere düşen bölümü 33 milyon 326 bin 351 kişi, köylere düşen bölümü 23 milyon 146 bin 684 kişi olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı

(1985-1990) binde 21.71 iken bu il ve ilçe merkezlerinde binde 33.83 , köylerde binde 5.45 olarak görülmüştür. Yıllık nüfus artış hızı (1985-1990), binde 21.71 iken bu il ve ilçe merkezlerinde binde 33.83 köylerde binde 5.45 olarak görülmüştür.”²¹ 1960’lardan sonra hızlanan yurt dışına göçler ve sosyo-ekonomik yapı ile ilişkileri araştırıldığında ve hele özellikle Suudi Arabistan gibi bölgelere gidenlerin daha çok yalnızca erkekler olduğu gözlemlendiğinde ise nüfusa ilişkin toplum düzeninin etkilendiği ve hatta cinsiyetin de konuyla ilgisinin belirginleştiği görülebilir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında büyük ölçüde erkek nüfusun silah altına alınması ile 20 sene sonra doğurgan nüfusun azalması konuyla ilgili verilebilecek yalnızca bir örnektir. Kişilerin üreme çağlarından gittikçe uzaklaşan evlenme yaşları doğrudan nüfusu azaltıcı, nüfus artışını yavaşlatıcı etki gösterecektir.

“ 1990 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 0-14 yaş grubu nüfus 20 milyon civarındadır. Bu toplam nüfusun % 35.8’ ini teşkil eder. 15-64 yaş grubu

²¹. Ekonomik Rapor, İstanbul Ticaret Odası , İstanbul 1991, sh.13

33 milyon 939 bin civarındadır. Toplam nüfusun % 60.0'dır. Nüfusun ancak % 4.2'ini teşkil eden 65 yaş ve daha yukarısı grup ise 2 milyon 371 bin civarındadır.”²²“ 1950 yılında nüfusun % 28.82'si bekar % 67.45'i evli kadınlardan, % 15.94'ü bekar % 67.26'sı evli erkeklerden oluşurken bu oranlar 1980'lerde % 38.71 bekar % 59.08 evli kadın ve % 27.74 bekar % 62.92 evli erkek halini almıştır.”²³

“Türkiye'de 1935'de % 19.25 olan okuryazarlık oranı 1985'de % 77.29 halini almıştır.”²⁴ Cinsiyet göz önüne alındığında ise erkeklerde oranın kadınlara göre daha fazla olduğu görülebilir. Bitirilen okul durumlarına bakıldığında aynı oran düşüklüğü ile karşılaşılır ki, bu tahsilde cinsiyetin belirleyici olduğu konusunda önemli bir belirleyicidir. Türkiye'de değişik politikalarla da aşılmaya çalışılan kız çocuk okutmama eğilimi küçük bir dilimle de olsa hala zihinlerde yer işgal etmektedir. Değişen yıllarla kadın ev dışında iş hayatına girmektedir. Bu durum istatistiki bilgilerle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ancak , kadın daha çok özel eğitime yönelik beceri alanlarında veya kalifiye olmamış eleman olarak bir diğer şekli ile de aile işlerinde yardımcı eleman olarak çalışmaktadır. Erkeklerle oranla, tahsili konusunda hala güçlüklerle karşı karşıyadır. Bir çok Avrupa ülkesinde okuma yazma bilmeyen toplam % 5'i geçmemektedir. Türkiye'de ise özellikle 15-45 yaşlar arası belirginleşen oran zaman zaman % 90'ları bile bulabilmektedir.²⁵

İktisatçıların ve sosyologların önemle üzerinde durdukları gibi, nüfusun hem üretici hem de tüketici yönü göz önüne alınırsa, bir taraftan

²² .Ekonomik Rapor, İstanbul Ticaret Odası , İstanbul 1991, sh. 12

²³ .Ekonomik Rapor, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 1991, sh. 13

²⁴ .İstatistik Yıllığı, DİE , Ankara 1992, sh. 48

²⁵ .Sosyal Göstergeler, DPT , Ankara 1990, sh.164

ülkedeki milli geliri yaratırken diğer taraftan bu milli geliri mal ve hizmetleri tüketen unsur olduğu ortaya çıkacaktır. Nüfusun kalkınmayı yaratırken bu kalkınmadan faydalanacak fertleri de bünyesinde bulundurduğu açıktır.“ İstatistiklere göre bu gün ülkemizde 15 yaşından yukarı nüfusun sayısı 36 milyon 200 bin civarındadır. Ordu mensupları, 15 yaşından büyük öğrenciler, yaşlı ve emekliler, çalışmayan ev hanımları hariç potansiyel işgücü 20 milyon civarındadır.”²⁶ Kast edilen bu kitle işgücü arzıdır. Ancak, istihdam edilişten kaynaklanan sorunlardan dolayı işsizlik % 8’lerde seyretmektedir.²⁷

TABLO 7. Yurt İçi İşgücü Piyasası

(15 YAŞ VE ÜZERİ)					
(1000 Kişi)					
Sivil İşgücü	19,674	20,167	20,139	20,235	20,450
Sivil İstihdam	18,093	18,528	18,476	18,558	18,794
İşsiz	1,581	1,639	1,663	1,680	1,656
İşsizlik Oranı	% 8,0	% 8,1	% 8,3	% 8,3	% 8,1

Kaynak :Temel Ekonomik Göstergeler , D.P.T. Mayıs 1991 (1991 Yılı Tahmini Yıllık Program Dökümanı)

²⁶ . Ekonomik Rapor, İstanbul Ticaret Odası , İstanbul 1991, sh.14

²⁷ . a.g.e., sh. 14

TABLO 8. Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı (1000 Kişi)

	EK 1988	NİS 1989	EK 1989	NİS.1990	1990
TARIM	8,745	9,165	9,096	9,446	50,9
SANAYİ	2,730	2,695	2,804	2,549	13,7
Madencilik	214 207	147	176		
İmalat San.	2,488	2,466	2,627	2,331	
Elekt.Gaz.Su	28	22	31	42	
HİZMETLER	6,618	6,668	6,576	6,560	35,4
İnşaat	1,002	893	974	835	
Ulaştırma	766	815	812	759	
Ticaret	2,003	1,975	2,003	1,984	
Mali Müessese	421	418	431	382	
Diğer Mües.	2,426	2,567	2,356	2,600	
TOPLAM	18,093	18,528	18,476	18,555	% 100

Kaynak :Ekonomik Rapor ,İstanbul Ticaret Odası , İstanbul 1991/26, sh.1

Dikkat edilecek olursa, nüfus konusu yalnızca doğum hızı ile açıklanamayacaktır. Belki de, kaygı duyulması gereken en önemli nokta nüfusun artması yanında tüketici seviyesinden kurtarılamamasıdır. Bu gün ülkemizdeki istihdam ve sektörel dağılımı irdelendiğinde gereken titizliğin gösterilmediği anlaşılacaktır. Nüfusun iktisâden faâl olma durumu çok iyi incelenmeli ve olumlu yönde desteklenmelidir. “ Bu gün bile ziraî üretim artışı % 2 dolayında olan nüfus artış hızımızdan 4-5 misli fazladır. Türkiye süratli nüfus artışına rağmen milli gelirinin büyümesinde önemli bir hız sağlamış, 1927-1977 döneminde nüfus üç mislinden fazla çoğalırken fert başına milli gelir sabit fiyatlarla on kata yakın artmıştır.”²⁸

“ 1968’de yapılan ülke çapındaki aile yapısı ve nüfus sorunları araştırması verilerine göre, okuryazar olmayan kadınların ortalama 4.2 canlı doğum yapmalarına karşılık, ilkökul mezunları 2.8 , üniversite mezunları 1.4 canlı doğum yapmışlardır.”²⁹ Durumun 1985 yılına ait verilerde pek fazla değişmediği görüldüğü vakit ise işin şuurlu yönü üzerinde düşünmek gerekecektir. Türkiye’de yanlış kesime ve yanlış mesajlarla verilen nüfus planlaması telkinleri konuya bilinç açısından yol aldırmadığı gibi dezavantaj olarak da nüfusun kalitece düşüşüne sebep olmaktadır. Gerçekten işin ciddiyetine ihtiyaç duyan, yanlış bir takım yerleşik fikirleri aşmak için yardıma ihtiyacı olan kesime yapılması gereken şey, son derece yıkıcı ve belki de cebren veya hiç açıklama yapmadan yalnızca doğum kontrol yöntemlerini uygulamak ve uygulatmak olmamalıdır.

²⁸ Mustafa E. Erkal, Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul ,İlaveli 3. Baskı, 1987, sh. 167

²⁹ İhsan Fahri, Toplumumuzda Kadın ve Cinsellik, İstanbul 1984. sh. 417

IV. NÜFUS PLANLAMASI

IV.A. NÜFUS PLANLAMASININ TANIMI

Nüfus planlaması; gebelik ve doğum öncesi tedbirlere ek olarak, doğum sonrası tedbirlerle de nüfus artışını sınırlamak ve bu yönde devlet kontrolünde hizmetler vermek anlamına gelir.³⁰

“ Birleşmiş Milletler’e göre nüfus politikası; nüfusun büyüklüğü, artış hızı, mekânsal dağılımı ve nitelikleri gibi önemli demografik değişkenleri etkilemek suretiyle; ekonomik,sosyal,demografik,siyasal ve diğer ortak toplumsal hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanan önlem ve programlardır.”³¹

IV.B. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE NÜFUS PLANLAMASININ TARİHÇESİ

IV.B.1. DÜNYA’DA NÜFUS PLANLAMASI

Nüfus politikası ; iktisâdi politika, sosyal politika arasındaki ilişkiler ağı bazı siyaset ve nüfus politikalarının da belirleyicisi olmaktadır. Uzun vadeli düşünüldüğünde olay dünya kaynaklarının paylaşılması ile ilgili kaygılar

³⁰ ,Sunday Üner, Nüfusbilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi , Ankara 1972 , Nüfus maddesi

³¹ . Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT , Ankara 1963, Sunday Üner, sh. 6

şeklini aldığı anda gelişmiş ülkelerce çok nüfuslu ama az gelişmiş ülkeler yönünde nüfus azaltıcı politikalar başlayacaktır. Ekonomik ve teknolojik üstünlüğün bir noktada da nüfusla çakıştığı düşünülürse endişenin sebebi anlaşılacaktır. Kendi ülkelerinde nüfus artış hızını yüksek tutabilmek için aile ödenekleri veya çocuk ve kira yardımlarıyla çabalayan bazı ülkelerin (İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya, Kanada), Birleşmiş Milletler Sağlık teşkilâtında nüfus ve aile planlaması konularında tam aksi bir tutum takınmaları doğrusu düşündürücüdür.

“Gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelerin nüfus planlaması programı için yaptıkları yardım 1971 yılında 135 milyon dolar iken 1981 yılında 352 milyon dolara çıkmıştır. Bu ülkeler içinde A.B.D.’nin payı % 70’lik bir artış göstermiştir. Buna karşılık diğer gelişmiş ülkelerin yardımı % 51.9 artmıştır.”³²

Orta Avrupa’nın iyi ülkelerinden biri olan Macaristan çocuk olmasını önleyecek her çareyi ve kürtaşı 1954 yılında serbest bıraktığında 1962’de aldığı durumu tahmin edemezdi. “ 1954’de 223347 olan doğumlar 1962’de 130053 halini almış buna karşın 1954’de 16281 olan düşükler ise 163656 halini almıştır. Nüfus artışı binde 12’den binde 2.1 gibi bir orana düşünce Macar felaketinin bilançosu ortaya çıkmıştır.”³³ Tarihte Macaristan’ın yaşadığı durumun ilk basamakları belki bu gün Çin Halk Cumhuriyeti’nde yaşanıyor.

³², Ersen İlçin, “ Türkiye ve Diğer Ülkelerin Yaklaşımı”, Nüfus ve Aile Planlaması, Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları, Ankara 1990, sh. 414

³³. Mediko-Sosyal Dergisi, Ağustos 1964, sh. 25

“Çin’de doğum kontrolünün başlangıcı Kültür Devrimi ile aynı zamana rastlıyor. İsteyen kadınların çocuklarını aldirmalarına imkân veriliyor ve gittikçe artan bir oranda kürtajlar vakumla ve yeni geliştirilen aletlerle yapılıyor. Sık sık düzenlenen seminerler ve gençlerle yapılan toplantılarda en sağlıklı evlenme yaşının erkekte 30 kadında 25 olduğu, bu yaştan önce evlenilmemesi hiç değilse çocuk sahibi olunmaması salık veriliyor. 20 yaşın altında doğum komplikasyonlarının çok olduğu istatistiklerle gösteriliyor. 25-29 yaşlar arasında en normal çocukların doğduğu anlatılıyor.”³⁴ Asıl şaşırtıcı olan ise “Population Report dergisi 1971-1981 yılları arasındaki yardımları incelemiştir. Çin Halk Cumhuriyeti dışında 35 az gelişmiş ülkenin 1980 yılında nüfus planlaması çalışmaları için kendi bütçelerinden 405 milyon dolar harcadıkları belirtilmiştir.”³⁵

IV.2. TÜRKİYE’DE NÜFUS PLANLAMASI

Türkiye’de konuyla ilgili olarak yapılan çalışmaların A.B.D.’deki çalışmalara paralel yol aldığını görmekteyiz. “Nüfus sorunu ulusal bir politika olarak ilk kez Atatürk söylevlerinde, Türkiye nüfusunun artması, milletin sağlığının korunması ve artırılması, ölümlerin azaltılması, kişilerin üretim için yetenekli bir şekilde yetiştirilmesi lehine görüş açıklamış ve bunu büyük millet olmanın gereği olarak belirtmiştir.”³⁶ 1937 T.B.M.M. açış konuşmasında Atatürk bu konudaki düşüncelerini şöyle belirtmiştir.

³⁴ İhsan Fahri, Toplumumuzda Kadın ve Cinsellik, İstanbul 1984, sh. 430

³⁵ Ersen İlçin, “Türkiye ve Diğer Ülkelerin Yaklaşımı”, Nüfus ve Aile Planlaması, Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1990, sh. 414

³⁶ Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT, Ankara 1963, sh. 42

“... kendisine devrimin ve devrimciliğin çeşitli hayatî görevler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde önemle durulacak ulusal sorunumuzdur. S.S.Y.B.’nin bu sorunun üzerindeki düzenli çalışmaları, Yüksek Kamutayı kıvançlı kılacak nitelikte gelişmektedir. Aynı bakanlık, kendine verdiğimiz göçmen işlerini de sosyal ve ekonomik politikamıza uygun olarak başarı ile görmektedir. Bakanlığın - sağlam ve gürbüz kuşak Türkiye’nin mayasıdır.- ilkesini pek iyi kavrayarak çalışmakta olduğunu beğenmeye değer bulurum.”³⁷

Yaşadığı bu dönem için Türkiye’nin haklı gerekçeleri olduğu açıktır. Balkan Savaşı, Trablusgarp Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı gibi dört tane büyük savaştan çıkmış, geniş toprak ve nüfus kaybetmiş, ulusal bağımsızlıktan sonra ekonomik bağımsızlığını gerçekleştirmek isteyen Türkiye hızla kalkınmak zorundadır. Bu durumu için artan salgın hastalıklar ve ölüm oranları bir dezavantajdır. Bunun yanında

“... bazı Avrupa ülkelerinin (özellikle İtalya) uyguladığı nüfus artırıcı politikalar, Sovyetlerin ana çocuk sağlığına büyük önem vermeleri sonucu ölümleri düşürmeleri ve doğal nüfus artışını yükseltmeleri soğuk savaşın etkilerini sürdürdüğü bir ortamda Türkiye’de nüfusun niteliğini ve niceliğini artırıcı bir politika yürütülmesinde etkili olmuştur.”³⁸

“Söz konusu yıllarda nüfusu artırıcı politika gerek parti gerekse hükümet programlarında açık-seçik yer almıştır. Örneğin 1924’de kurulan Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası’nın programının 13. maddesi nüfusu artırmaya yöneliktir. Dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkasının

³⁷ . Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I. Ankara 1945, sh. 378

³⁸ . Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları. DPT, Ankara 1963, sh. 42

programında yer alan görüşlerin, uygulanan nüfus politikalarına yön verdiği söylenebilir. 1931 yılında kabul edilen fırka programında sosyal hayatta ailenin temel olduğu, nüfusu artıracak önlemlerin (evliliklerin özendirileceği, çocuk ve yetişkin ölümüne neden olan hastalıklarla savaşılaacağı) alınacağı, nüfusun niteliğinin arttırılacağı (sağlam, gülbüz, çalışmaya elverişli, eğitilmiş bir nesil yetiştirileceği) belirtilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun hızla artmasını sağlayıcı önlemleri alma görevi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na verilmiştir. Hükümet programlarında yer alan şekliyle bakanlık, sağlıklı bir nesil yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle sağlık alanında büyük hasar veren verem, frengi , malarya ve sıtma hastalıklarına karşı büyük savaş verileceği, çocuk hastalıkları ve ölümlerine karşı gerekli önlemlerin alınacağı belirtilmiştir. Hükümetlerin nüfusu artırmak için bilinçli olarak izlediği bir başka politika ise göçleri artırmaktır. Türkiye'ye göç eden göçmenlerin sorunlarını çözme görevi de aynı bakanlığa verilmiştir. Göçmenlerin sağlıklı konutlardan yoksun olduğu ve bulaşıcı hastalıklara daha açık oldukları, bunların sorunları ile daha etkili biçimde ilgilenileceği hükümet programlarında belirtilmiştir.”³⁹

“ Sorunların çözülmesi için gerekli önlemler Cumhuriyet Halk Fırka'sınca 1932'de kurulan nüfus komisyonu tarafından araştırılmıştır. Komisyonun 1934'de yayınladığı raporda Türkiye'de nüfusun hızla artması gerektiğini söylemekte bugün Türkiye'de nüfusa tüm ekonomik önemini vermekle birlikte, onun üstünde olarak geniş topraklarımızın savunma gücünün artırılması amacı vardır. Nüfus çoğaltmak için yararlı olacak

³⁹ . Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT, Ankara 1963, sh. 43

önlemlerin doğumu özendirmekle beraber, asıl ölümü azaltmaya yöneltilmiş olması kesin görüşümüzdür - denilmektedir.”⁴⁰

Aynı tarihlerde konuyla ilgili olarak kanunî tedbirler de alınmıştır. 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu, çocuk düşürtme ve düşürmeyi aynı zamanda da çocuk yapmaya engel olacak nitelikteki fiil ve hareketleri ağır ceza yaptırımlarına bağlamıştır. Bu uygulamaların yaptırımlarına 11.6.1936 tarih ve 3038 sayılı kanun daha da ağırlaştırmış ve bunları - ırkın tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler - adıyla ele almıştır. 19.3.1924 tarih ve 442 sayılı Köy kanunu, bulaşıcı hastalıklara ilişkin hayatî kayıtların düzenli bir şekilde tutulmasını getirmiştir. 06.5.1930 tarih ve 1593 sayılı Umumî Hıfzısıhha Kanunu, kamuya salgın hastalıklarla savaşmanın yanı sıra, doğumu artıracak ve çocuk ölümlerini azaltacak önlemler almak, annenin doğum öncesi ve sonrası bakımlarını yapmak görevini yüklemektedir. Yasa, gebeliğe engel olacak ya da çocuk düşürmeye yarayan araç ve gereçlerin dış alımı ve satımını yasaklamaktadır. Yasanın yayın tarihinden sonra altı çocuk sahibi olanlar para ya da madalya ile ödüllendirileceklerdir. 1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu ile 1580 sayılı Belediye Kanunu yerel yönetimlerle valiliklere, nüfus artırmaya yönelik kamu sağlığıyla ilgili önlemler almak, ücretsiz doğumevleri kurmak , fakir vatandaşa ilaç dağıtmak zorunluluğu getirmiştir. Göçmenlerle ilgili 2396 ve 2510 sayılı kanunlar, yurt dışından gelen göçmenlere bir dizi yasal ve parasal kolaylıklar getirmiştir. Bütün bu kanunlarla ilgili olarak ise Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1934 yılı Nüfus Komisyonu Raporu'nda şu sözleri görüyoruz.

⁴⁰ . a.g.e., sh. 44

“... Hıfzısıhha, Belediye, Köy Kanunlarımız çağa uygun hükümleri içermektedir. Bunların tam uygulanması Türkiye Cumhuriyetini dünyanın en kuvvetli, en sağlam yapılı, en mutlu ülkesi haline getirebilir. Dolayısıyla hükümetimizden bu kanunların uygulanmasını, yani iyi zamanlanmış bir programa bağlanmasını bekliyoruz.”⁴¹ Bütün bu çalışmaların ardından ;

“... 1940’larda % 30 olan kaba ölüm hızı 1960’larda % 18 düzeyine inmiştir. Buna karşılık doğurganlık yüksek düzeyini (1940 ve 1950’de % 49, 1950 ve 1960’da % 47) korumaktadır. Nüfusun kısa dönemde beklenilenden hızlı artışına karşı oluşan ilk tepkiler 1958 yılında görülmektedir. Bu konuda sırasıyla ;

- a. Nüfus artışının kentlerin düzensiz büyümesine etkisi ve kentli nüfusun artışı
- b. Üretim gücü, yeteneği ve iş alanları ile nüfus artışı arasındaki ilişki
- c. Gebeliklerin kontrol edilememesi sonucu oluşan bir dizi sağlık sorunları tartışılmaya başlanmıştır.

Kanunlara rağmen, ağır yaptırımlara rağmen düşük v.b. olayların varlığını ve giderek arttığını gören komisyon S.S.Y.B. ‘dan sorunların çözümü için yürürlükteki yasalarda bazı değişiklikler yapılmasını istemektedir.”⁴²

“ 1940 yılında D.P.T. kurulmasından sonra, D.P.T. ile S.S.Y.B. arasında yeni bir nüfus politikası oluşturulması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bunun sonucunda nüfus artış hızının düşürülmesi görüşü, hem I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’na yansımış hem de yeni nüfus politikasının

⁴¹. Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT , Ankara 1963, sh. 45

⁴². Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT , Ankara 1963, sh. 46

simgesi olarak yasa tasarısı ile ilgili toplumdaki değişik grupların görüş ve tepkileri alınarak 1962 yılında T.B.M.M.'ye sevk edilmiştir.”⁴³

1.BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'nda planlı dönemin başlangıcında oluşturulan (1963) nüfus politikası daha fazla artan nüfusun ekonomik gelişme üzerindeki olumsuz etkilerini inceler nitelikte düzenlenmiştir. Bunun gerekçeleri ise şu şekilde belirlenmiştir.

“a.Yaş bileşiminde meydana gelecek değişmeler iktisadî gelişmeyi etkileyecektir.Özellikle çocuk nüfusun küçülmesi , sermaye hasıla oranları büyük olan yatırımlar yerine sermaye hasıla oranları küçük olan iktisadî yatırımlara yönelecektir.

b. Doğurganlığın azalması kadınların iş hayatına geçmesine yarayacağından alçak doğurganlıkta bir işgücü azalması olmayacaktır.

c. Nüfus artış hızının yavaşlaması ve çocuk nüfus oranının küçülmesi sadece mevcut tasarrufların demografik ve iktisadî yatırımlar olarak bölünmesini etkilemeyecek, aynı zamanda tasarruf miktarını artıracaktır. Kişi başına milli gelir seviyesinin yükselmesi ve çalışan nüfusun geçindirmek zorunda olduğu nüfusun azalması ailelerin ortalama tasarruf eğilimini de artıracaktır.”⁴⁴

“Hızlı nüfus artışı ve nüfus yapısındaki değişmeler, birinci planda sosyal yapıdaki değişmeleri etkileyen bir değişken olarak belirlenmiştir. Bu nedenle iki konunun önemi vurgulanmaktadır.

1. Nüfusun artışı ve şehirlere akın, hızla sanayileşme politikasını zorunlu kılmaktadır.

⁴³ . a.g.e., sh. 49

⁴⁴ . Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT , Ankara 1963, sh. 50

2. Artan ve sanayileşen nüfusun beslenmesi ve beslenme seviyesinin yükselmesi, sınırlı olan toprakların en verimli şekilde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.”⁴⁵

Bu dönemlerde yaşanan nüfus sorunu 1963'den sonraları da gözlenmiş olduğu için planı ve çabalarını başarısız diye yorumlamak hatalı olacaktır. Çünkü planda ana ilke ilgi çekicidir. “ Dönem içindeki önlemlerin ana ilkesi, ekonomik ve sosyal maliyeti çok yüksek olan açık işsizliğin önlenmesi için şehirlere akının, yaratılacak yeni iş alanlarıyla dengeli olmasını sağlamak ve tarım bölgelerinde tarım dışı faaliyet olanaklarını artıracak buna uygun programlar hazırlamaktır.”⁴⁶ Kısacası zorlamaya dayalı olmayan belki de ailelerin istedikleri zamanda çocuk sahibi olmalarını yalnızca kolaylaştıran bu yöntem ve telkinlerden umulan nüfus oranının da bir düşüştü. Ancak , sonucu önemli ölçüde değiştiremeyen girişimler yüzünden sorun ikinci planda da ağırlığını sürdürdü.

II. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'nda uygulanacak yeni politikanın temelleri atılıyordu. Bunlar şöyle dile getirilmişti.

“a. Ana çocuk sağlığını korumak, nüfusun yapısını iyileştirmek, nüfus artış hızının iktisadî gelişme üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla aile planlaması programları yürütülecektir.

b. Devlet, belirli sayıdan çok çocuk sahibi olmak istemeyen fakat bilgisizlik veya imkansızlık nedeni ile bunu sağlayamayanlara istedikleri zamanda ve sayıda çocuk sahibi olmaları için gebeliği önleyici bilgi verecek, ilâç ve araç yardımı yapacaktır.

⁴⁵ . Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT , Ankara 1963, sh. 51

⁴⁶ . a.g.e, , sh. 66

c. Aile planlaması çalışmaları halka bu konuda eğitim verilmesi ve tıbbî uygulamalar şeklinde devam edecek, bu çalışmaların bütün yurttaki küçük yerleşme birimlerine kadar yapılması sağlanacaktır.”⁴⁷ Bu şekilde hizmet götürülen kadınların sayısı ise 2 milyon tahmin edilmiştir. Milli gelire paralel olarak artan nüfus yüzünden kişi başına düşen milli gelirin artmayacağı, yatırımların artması gerekeceği, işgücü arzının da artacağı belirtilerek, şehirleşme, tarımda modernleşme ve gelişme olaylarını ele alan politikalar oluşturulmuştur. Bunun yanında yeni atılımlar kabul edilebilecek şekilde bebek ölüm oranlarını azaltıcı, beslenme düzenliliğini teşvik edici girişimlerde de bulunulmuştur.

III. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'nda kuramsal olarak üçüncü planda çağdaşlaşma ve sanayileşmenin doğal sonucu olan yaşam ve gelir düzeyindeki iyileşmelerle doğurganlık davranışlarının etkilenecek, kadın eğitiminin yaygınlaşması ile kadının tarım dışı faaliyetlerde çalışabileceği, çocuğun iktisadî dayanak olarak düşünüldüğü bir ekonomiden, çocuk eğitimi gereğinin daha belirgin şekilde hissedildiği bir ekonomiye geçileceği vurgulanmıştır “ Daha önceki planlarda, nüfus planlamasının bir parçası olarak ele alınan aile planlaması üçüncü planda temel sağlık hizmeti olarak ele alınmaktadır.”⁴⁸

Ancak , üçüncü dönemde konuyla ilgili olarak artan göç olgusuyla ilgili bir politikaya rastlanmaması ilgi çekicidir. Çözüm olarak ise ; (uygunsuz istihdam) yurt dışına işçi göçü önerilmektedir. 1990'larda 60 milyonu geçecek tahmininde bulunan nüfus için alınan bu tip tedbirler yeterince ilgi çekici ve düşündürücüdür.

⁴⁷ Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT , Ankara 1963, sh. 52-53

⁴⁸ Planlı Dönemde Nüfus Planlaması Çalışmaları, DPT , Ankara 1963, sh. 54

IV. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'na gelindiğinde gerek ülke gerek bölge ölçeğinde doğurganlık düzeyinde bir azalma gözlenebilir. "1960'larda 7.8 olan evliliklerde doğurganlık oranı 1978'de 5.2 olmuştur."⁴⁹ Ancak , kırsal kesimde hâlâ devam edegelen tehlikeli gebelikler ve düşükler esefle izlenebilecek durumlardır.

V. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'nda da diğer plan dönemlerinde olduğu gibi, sosyo-ekonomik bağlamda önemli bir unsur olarak ele alınan nüfus sağlıklı ve bilinçli düzenleme girişimleriyle yol almıştır. Dönem başında " doğal nüfus artışı % 21.6 kaba doğum hızı % 30.6 kaba ölüm hızı % 9.0 tahmin edilmiştir." ⁵⁰ Dönemde " 1984 yılında 0-14 yaş nüfus grubunun payı % 37.1 iken, dönem sonunda % 35.5" tahmin edilmiştir. ⁵¹ Yaş gruplarının ardından konu ağırlıklı olarak istihdam sorununa gelmiştir. 1989 yılı itibariyle her 1000 kişinin kendisinden başka 655 kişiye bakmakla yükümlü olacağı tahmin edilmiştir. ⁵² Planda önemle üzerinde durulan konu 15-64 yaş grubu, eğitimi ve istihdamı olmuştur.

VI. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'nda da kalkınmanın en önemli unsur kabul edilen nüfus nitelik bakımından geliştirilmeye çalışılmıştır. Hatta konuyla ilgili olarak bioteknolojik incelemelerin demografik yönleriyle takip edilmesi, konuyla ilgili tedbirlerin alınması teşvik edilmiştir. Ana çocuk

⁴⁹ . DPT, 1979 , sh. 28

⁵⁰ . V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, DPT , 1985, sh. 125

⁵¹ . V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, DPT , 1985, sh. 126

⁵² . a.g.e., sh. 127

sağlığı ve aile planlaması konularıyla ve demografi konularıyla ilgili eğitime önem verilmeye başlanması sevindiricidir.⁵³

Ayrıca plan bünyesinde bağımsız olarak ilke ve politikalarla belirlenen aile-kadın-çocuk konusu umulduğu gibi doğum ve aile planlaması konusu ile yakından ilgili olmasa bile aile ve çocuk eğitimine ilişkin oluşuyla önemli ve faydalı bir adımdır.

IV.C. NÜFUS PLANLAMASININ SİYASİ VE İKTİSADÎ BOYUTLARI

1946 S.S.Y.B. raporuyla nüfusu artırmak amacıyla çocuk bakımı ve hastalıklardan korunma, sağlıklı bir nesil yetiştirmek amacıyla sağlık anlayışını yaygınlaştırma çabaları ve koruyucu hekimlik desteklenir, teşvik edilir iken; 1958'de tam muhalif bir açı ile yol alan anlayış neden her defasında bir değişik şekilde ele alınarak işlenmiş, doğru ve kalıcı çözüm olamamıştır?

Konuyla ilgili kaygılar ancak 1982 yılında sonuçlandırılmış ve bakanlık içi koordinasyon ancak sonuçlandırılabilmiştir. Hatta yalnızca bakanlık içi değil mahallî, hatta ikinci ve üçüncü kademelerde de belli hedefler gerçekleştirilmiştir. Ancak , bütün bunlar yapılırken nüfus planlaması gerçek kelime anlamından genellikle uzak tutulmuştur. Konu ile ilgili olarak ekip ve hizmetler üzerinde düşünüldüğü kadar yapılan işin doğruluğu üzerinde adeta hiç düşünülmemiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde görülecektir ki, nüfus ve aile planlaması kavramlarının birbirlerinden farklı olduğu noktalar

⁵³ . VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, DPT; Ankara 1991, sh. 284-285

üzerinde ve hassasiyeti ile ilgili belirleme mevcut değildir. Faaliyetler nüfus planlaması başlığında ele alınmış ve dolayısıyla devlet kontrolünde yürütülmüş, hizmetler aile planlaması başlığında ele alınmış ve dolayısıyla devlet kontrolünde yürütülebilmıştır. Netice, bakanlıklar boyutunda bir aile planlaması şekline dönüşmüştür. Oysa gerçek anlamı ile ele alınacak olursa, aile planlaması kişilere özel bir tercihtir. Bu tercih sırasında, devlet bireyin ihtiyacı olan bilgi ve yöntemi ancak talepler sonunda bir hizmet olarak sunabilir. Devletin yöntemler ve hizmetler konusunda baskıcı bir bakış açısı sergilemesi kavramın gerçek anlamı ile çelişecektir. Ancak , genellikle yaşanan örnekler bu şekilde olmuştur.

Nüfus planlaması ile ilgili ikinci önemli konu içine düşülen merkeziyetçilik fikridir. Devletler, bu konudaki çalışmalarını bir zümrenin veya kurumun tek başına sorumluluk alanına bırakmak yerine koordineli, konularla ilgili kurumların sorumluluk kapasitelerine göre, önlemler paketleri hazırlayarak yani gerekli ve doğru stratejiyi belirleyerek yapacak olurlarsa, bireyin ihtiyacı olan her hizmeti sırtlarına bir kambur olmaktan kurtarmış olacaklardır.

Nüfus planlaması hizmetleri, bireylerin aile planlaması ile ilgili ihtiyaç duydukları konularda devlet tarafından gerçekleştirilen hizmetler olarak anlaşıldığı zaman bir başka sorun da belirlenen hedef kitle olacaktır. Uygulamalarla ilgili konularda hizmetlerin; zaten var olan , ihtiyacı olmayan kentsel kesim yerine kırsal kesime götürülemeyişi, hizmetlerin duyurulmasında ailelerin ve eğitim sistemlerinin göz önünde bulundurulmayışı, personel, eğitim, yönetim konularında titizlik gösterilmeyişi denetimle yakından ilgilidir. Verilen hizmetler genellikle hane

sayısı ortalaması 6'dan aşağı olan ailelerde gerçek anlamını bulmaktadır. Asıl ihtiyacı olan bu aileler hizmete ulaşamamaktadır.

Devletin ailelerin ihtiyacı olan konulardaki hizmetleri sırasında bulunulan demografik özellikleri bilmesi çok önemli bir başka noktadır. Bireylerin tutum ve davranışları, ilgili alanlarda eğitim veren elemanların eğitimleri ve insanlara yaklaşım tarzları konusunda titizlik gösterilmelidir. Ayıp, günah, yasak gibi kavramların körü körüne yok sayıldığı değil, doğru ve akıllıca denetlendiği ve izah edildiği durumlarda çalışmalar bireyler için de kolay neticeler verecektir. Erkek çocuk konusunda saplantı içinde olan bir grupta ilgilenirken yöntem önce bu düşünüş tarzının yanlışlığını açıklamak olduğu halde bunlar yapılmadan yalnız ve cebren verilen bir aile planlaması faaliyeti despot bir nüfus planlaması olmayı aşamayacaktır.

Toplumlar için önemli bir konu olan optimum nüfus konusu genellikle gözden kaçırılmaktadır. Arzu edilen çocuk sayıları (ekonomik kaygılı) genellikle düşme göstermektedir. Hatta nüfusun sabit kalabilmesi için gerekli olan 2.2 ortalamayı bile bulamamaktadır. Kocaeli ilinin Gebze ilçesinde değişik kesimlerden kadınlara yapmış olduğumuz anket neticesi ilginçtir.

Anketin uygulandığı 100 kadından 28'i üniversite, 26'sı ortaokul , 46'sı ilkokul mezunudur. Bu 100 kadından 9'u doktor, 24'ü öğretmen, 21'i serbest meslek , 12'si sağlık personeli 35'i ev hanımıdır 80 tanesi ideal çocuk sayısının 2 olduğunu düşünmektedir. Böyle düşünen kadınların ise 42 tanesi 2 çocuk , 25 tanesi 1 çocuk, 33 tanesi 3 ve daha fazla çocuk sahibidir. Aynı

kadınlara çocuklarına kaç çocuk tavsiye edecekleri sorulduğunda ise 85 tanesinden 2 çocuk cevabı alınmıştır.

Yaş karşılaştırmaları yapıldığında ise ,en doğurgan dönem olan 24-35 yaş dilimine dahil kadınların % 57'sinin 2 çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Ankete tabi tutulan kadınların sadece % 7'si 3 çocuğun ideal olduğunu düşünmekte , % 13'ü de tek çocuğun daha ideal olduğunu düşünmektedir. Yaş dilimlerine bakıldığında en ideal anne olma yaşının ise 22-26 olarak tercih edildiğini görebiliriz. Ankete katılan yaş dilimleri açısından en doğurgan yaş dilimi olan 24-35 yaşa mensup kadınların % 78'i çocuk konusunda en ideal yaşı 26-30 olarak tercih etmişlerdir. Aynı grup kadına daha önce düşük yapıp yapmadıkları sorulduğunda 31 kadının düşük yapmış olduğunu görmekteyiz. Düşük yapan bu kadınların ise ancak, 4 tanesi düşüğü isteyerek yaptığını söylemiştir. Onun dışındakilerin düşük yapmayı istemediklerini görüyoruz. Gruba, kürtaj olup olmadıkları sorulduğunda alınan cevapların güvenilirliği tartışma götürür hale gelmektedir. Kadınların 23 tanesi resmi bir sağlık kuruluşunda kürtaj yaptırmalarına rağmen, itiraf etmekte zorlanmışlardır. Bu ise bize konunun halen , ayıp ve günah kaygılarıyla izlendiğini , ne varki kaçınılmazlığını koruduğunu ortaya koymaktadır. Aynı ankette kadınların nüfus planlaması ile aile planlamasını da karıştırdıklarıyla karşılaşıyoruz. Nüfus planlaması hakkında bilgi sahibi olduğuna inanan kadınlara ne olduğunu sorduğumuzda; aile planlama yöntemleri ile karşılaşıyoruz. Kadınların yöntemleri öğrendikleri yer ise % 17 akraba, komşu v.s. , % 35 kitle iletişim araçları, % 8 kitaplar ve % 40 sağlık yetkilileri olarak karşımıza çıkıyor. 45 kadın devamlı olarak sağlık kuruluşlarının konuyla ilgili tetkikler yaparak yardımcı olduğunu düşünürken, geri kalan 65 kadın bu durumdan habersiz olduklarını dile

getiriyorlar Kadınlara tekrar çocuk sahibi olmak isteyip istemedikleri sorulduğunda ise (özellikle 2 veya daha çok çocuk sahibi olanlardan) % 75 hayır cevabı alınmıştır.

Ülkemizin nüfus artış oranının beş yılda 2.2'den 1.8'lere düştüğü düşünüldüğünde kaygılanmamak imkansızdır. Bu şekilde düşünülme devam edildiğinde , kısa bir süre sonra nüfus artış oranının 0,..'lara düşmesi kaçınılmaz olacaktır. Yapmış olduğumuz araştırma verilerinden de anlaşılacağı gibi, özellikle en doğurgan dönemini yaşayan yaş dilimlerindeki kadınlar doğum kontrolünden haberdardır. Ancak, genel bir kavram hatası olan nüfus ve aile planlamasının karıştırılması bu grupta da sözkonusudur. Eğilimler izlendiğinde ideal olarak belirlenen, hedef konulan çocuk sayısının her geçen gün düştüğünü görebiliriz.Kadınlara kürtaj konusunda daha cesur davranıyor olmaları olaya ayrı bir boyut katacaktır. Kürtaj konusunda cesur tutum içinde olan kadınların yalnızca 12 tanesi üniversite mezunudur. 27 tanesi ortaokul ve 45 tanesi ilkokul mezunudur. Belirlenilmeye çalışılmadığı halde karşımıza çıkan bir başka gerçek kadınların bir çoğunun bu uygulamaya baş vururken eşleri ile gerekli mutakabata da varmamış olmasıdır. Hâtâ bir çoğu , bu durumun eşlerinin halledemeyeceği bir mesele olduğunu düşünmektedir.⁵⁴

Netice açıktır ki, şu an yarısı genç olan nüfusumuz kısa bir süre sonra bir çok ülke gibi eskimeye ve yaşlanmaya mahkum olacaktır. Bireylere arzu ettikleri çocuk sayısını ekonomilerine göre belirlemeleri salık verildikçe , ya ekonominin düzeltilmesi veya çocuk sayılarının azaltılmaları gerekecektir.

⁵⁴ . Yapmış olduğumuz anketin neticesine göre.

Toplumların şekillenmesinde çok önemli bir yeri olan din ve konuya bakış açısı belirlendiğinde de bir çok şeyi izah etmek kolaylaşacaktır. Tamamına yakını müslüman olan ülkemizde İslâmiyetin olayı izah edişi çoğu zaman cevabı beklenen önemli bir sorudur. Bu durum karşısında yapılacak şey, konu ile ilgili olarak Hz.Peygamber'den gelen haberler ve rivâyetleri incelemek, ilk asırlardan zamanımıza gelen çeşitli mezheplerde ve İslâm müçtehidlerinin, içtihadlarında meseleye nasıl yaklaşıldığını, değerlendirmenin ne şekilde yapıldığını anlamaya çalışmaktır. Bu inceleme yapıldığında karşımıza çıkan durum ilginçtir. Hz.Muhammed'e gebeliği önleyici tedbir olarak azil yoluna başvurma caiz olup olmadığı sorulduğunda, O bu soruların hiç birine yasaklayıcı cevap vermemiştir. Azil yapılabileceğini ancak, olayların hangisinde hangi tedbir kullanılırsa kullanılsın Allah'ın takdir ettiği çocuğun dünyaya geleceğinin bilinmesi gerektiğine işaret etmiştir. Müslümanların sayılarının henüz bir avuç olduğu, artmalarına şiddetle ihtiyaç duyulduğu dönemde bile azile veya gebeliği önleyici yöntemlere yasaklar getirilmemiş, böyle bir yasaklama insan tabiatına aykırı bulunmuştur.⁵⁵

Ne var ki, cinaî anlamda bir girişim olan çocuk düşürmek suç kabul edilmiştir. Yine İslâm'da ilk olarak - çocuk ana rahminde iken- canlanması veya yaşaması ana sağlığına zarar veriyorsa bu durumun uzman bir hekim tarafından, şer'î hükümler dahilinde sonlandırılmasına, operasyonla nihayet bulmasına müsaade edilmiştir.⁵⁶

⁵⁵. Tayyar Altıkulaç, " İslam ve Doğum Kontrolü " , Doğum Kontrolü Üzerine Dini Görüşler ve Fetvalar, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, İstanbul 1988, sh. 5-6

⁵⁶. Tayyar Altıkulaç, " İslam ve Doğum Kontrolü " , Doğum Kontrolü Üzerine Dini Görüşler ve Fetvalar, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, İstanbul 1988, sh. 11

“Gebeliği önlemenin, dolayısıyla doğum kontrolünün dini hükmü meselesi, Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı’na üç ayrı tarihte resmî makamlar tarafından intikâl ettirilerek, başkanlık görüşü istenmiştir. Her seferinde konu, başkanlığın yetkili ilim heyetlerince incelenmiş, dini görüş tesbit edilmiştir.”⁵⁷

S.S.Y.B.’nin 13.12.1960 gün ve 10456 sayılı yazısı ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nın sorusuna zamanın başkanı rahmetli Ömer Nasûhi Bilmen Müşavere ve Dini Eserler İnceleme Kurulu’na havale etmiştir. Kurulun 538 sayı ile aldığı kararın içeriğine göre; inceleme sonunda gebeliği önleyici tedbir olarak ifade edilebilecek olan azilin bazı alimlerin kerîh görmüş olmalarına rağmen caiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak , gebeliği önleyici tedbir için kadının rızası şart olup, zamanın durumuna göre çocuğun kötü yetiştirilmesi, harp veya sefer içinde olmak gibi sebeplerin de göz önüne alınması gerekecektir. 19.12.1960 tarihli bu kararın ardından 25.01.1980 gün ve 57/26669 sayılı yazı ile Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan konu ile ilgili görüş istenmiştir. Zamanın Din İşleri Yüksek Kurulu’nun 29.01.1980 tarih ve 181 sayılı cevabı kısaca şöyledir:⁵⁸

“ *İslam prensip olarak evlenip çoğalmayı teşvik etmiştir.

*Çeşitli nedenlerle doğum istenmediği durumlarda, gebeliği önleyici tedbirlere başvurulması, ashab-ı kiram ile İslam müçtehid ve bilginlerinin çoğunluğu tarafından caiz görülmüştür....

*Çocuk doğurma, çocuk sayısının sınırlandırılması, iki gebelik arasındaki sürenin ayarlanması, kısırlığın tedavi ettirilmesi gibi konularda da

⁵⁷. Tayyar Altıkulaç, “ İslam ve Doğum Kontrolü” , Diyanet Dergisi, Ocak-Nisan 1988, sh. 31

⁵⁸. Tayyar Altıkulaç, a.g.e., sh. 32

karı kocanın ortak isteğine göre meşrû ve emin çarelere başvurulması caiz görülmektedir. Ancak devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve aletlerin kullanılması, sıhhi kesin bir zaruret bulunmadıkça tecviz edilmemiştir.

*....gebe kalındıktan sonra bir zaruret olmaksızın, rahimdeki nutfe veya ceninin gerek ilaç gerekse diğer etki ve işlemlerle düşürülmesi veya aldırılması İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu tarafından caiz görülmemiştir.... annenin hayatının kurtarılması dışında bir nedenle gebeliğe son vermenin, kürtajın haram ve cinayet hükmünde olduğunda İslam müçtehid ve fâkihleri ittifak etmişlerdir.”⁵⁹

Olayın ardından başka kerelerde de sorulan sorulara verilen en belirgin cevaplardan birisi de gebeliği sınırlandırma konusunda devlet tarafından koyulan sınırlamaların caiz olmayacağı, yapılabilecek en iyi şeyin bu konuda vatandaşların eğitilmesi olacağının vurgulanmasıdır.

Görüldüğü gibi, gebeliği önleyici meşrû ve emin çarelere başvurmak, doğumu kontrol altında bulundurmak, istenmeyen durumlarda gebeliğe engel olmak, karı kocanın isteğine göre çocuk sayısını sınırlandırmak dinen caiz ve mümkündür. Ancak , gebelikten sonra kesin ve meşrû bir mazeret, aciliyet olmaksızın çocuk düşürmek veya aldırma yolu ile bir yavrunun dünyaya gelişinin önlenmesi caiz değildir.

⁵⁹. Tayyar Altıkulaç, “ İslam ve Doğum Kontrolü” , Diyanet Dergisi, Ocak-Nisan 1988, sh. 33-35

V.DOĞUM KONTROLÜ VE AİLE PLANLAMASI

V. A. DOĞUM KONTROLÜ VE AİLE PLANLAMASININ TANIMI

Evli çiftlerin çocuk sayısını ekonomik olanaklarına ve kişisel isteklerine göre sınırlamaları, başka bir deyişle doğumlar arasında aynı nedenlerle istedikleri aralıkları sağlamaları demektir.⁶⁰

V.B. DOĞUM KONTROLÜ VE AİLE PLANLAMASININ BOYUTLARI

Nüfus planlamasının aksine bireyin arzusuna bağlı olan bu iki tercih genellikle devlet kontrolündeki planlama ile karıştırılmaktadır aslında. Bu durumun sebebi ise, devletin nüfusu planlarken doğum kontrolü ve aile planlaması adı altında yapması bilinçsizce de olsa yaygınlaştırmaya çalışmasındadır.

“ Normal bir çiftin üretken çağında 15-20 çocuk sahibi olma potansiyeli olduğu düşünülürse , kişilerin kendilerince uyguladıkları hatta doğadan getirilen bir doğum kontrol uygulamasından, aile planlamasından bahsedilebilir sanırım. Metodu önemsemek şartı ile her ailenin maddi veya manevi kaygılarla ayakta kalma savaşı verircesine aile planlamasına hayır demediğini söyleyebiliriz. Ne var ki, iş nüfus planlaması ismini alınca, dış

⁶⁰. Sunday Üner, Nüfusbilim Sözlüğü , Hacettepe Üniversitesi , Ankara 1972 , Doğum Kontrolü maddesi

güçler, uluslararası strateji, milli menfaatler gibi konular istem dışı olarak gündeme geleceklerdir. İlk şekilde sınırlayıcılık ve mevzuat kabul etmeyen uygulamanın aksine ikinci şekilde kanunlar ve bir takım yönlendirmeler temel unsurdur. Eğer aile planlaması konusundaki gerçekleştirilen tıbbî kolaylıklar ve propaganda faaliyetleri devlet tarafından yürütülüyorsa, böyle bir ülkede aile planlamasının aslında fiilen nüfus planlaması karakterine bürünmüş sayılacağı rahatlıkla ifade edilebilir.”⁶¹

İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü Aile Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ayşen Bulut'un verdiği bilgiler ışığında Türkiye'de kullanılan başlıca doğum kontrol ve aile planlama yöntemleri şunlardır.

- * Cerrahi sterilizasyon (kanalların bağlanması)
- * Oral kontraseptifler (ilaçlar)
- * Diyafram
- * Rahim içi araçlar
- * Kondom (prezervatif)
- * Vajen spermisitleri
- * Azil (geri çekme)
- * Fertil günleri belirleme

Doğum kontrolü ve aile planlaması denildiği vakit konu yöntemleri sayıp, sıralayıp tercih yapmak kadar basit değildir pek tabii. Olay tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de nüfus planlamasından uzak durmaya çabalayan çevreler için bile doğru şekilde kullanılmamaktadır aslında. Özellikle pek çok hizmetten yoksun ama doğum kontrol yöntemlerini ve hizmetini en iyi şekilde alması için desteklerin verildiği kırsal kesimde konu

⁶¹. Yapmış olduğumuz mülakata göre

bir tür morfin gibi görülmektedir. Hali hazırda zaten bir kent - köy, kırsal - şehir problemi içinde bulunan ülkemizde konu bir kadın dramı halini almaktadır. Evlenirken çocuk sahibi olamama korkusu ile ezilen kadın, evlendikten sonra da aile ve doğum planlamasının tek sorumlusu tutulmaya çalışılmaktadır. Ölen çocuğu telafi etmek isteyen bakış açısından tutun da, her çocuğu bir işgücü kabul eden bakış açısına, değin doğum kontrolünün anlamını algılayamamış pek çok çevre vardır. İnsanlar, çocuklarını birer hayat garantisi gibi görmekten ancak beraberinde düşünülecek doğru bir tarım, sanayi ve vergi anlayışı ile vazgeçebileceklerdir. Konuya yalnızca doğumu engellemek yönünde de bakılmamalıdır. Özellikle doğum aralıklarının engellenmesi, anne sağlığı açısından son derece bilinçlendirici olacaktır. Telkinde bulunulan yöntemler iyice anlatılmalı, ahlakî çöküntülere sebep olmayacak, anne ve bebek sağlığı ile doğum aralıklarının ilişkisi üzerinde önemle duracak bir bilinçlendirme ve eğitim faaliyeti izlenirse en doğru şey yapılmış olacaktır.

Direkt insanla, bireyle ilişkili bu yöntemlerin sosyal boyutları başlı başına alana yönelik araştırmalar isteyecektir. Biz konu ile ilgili bir araştırmayı yorumlamaya çalışalım.

“Park eğitim sağlık ocağı bölgesinde kadınların aile planlaması yöntemleri konusundaki bilgi, tutum ve davranışları “ adındaki bu çalışma Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı’nda Doç. Dr. Ferda ÖZYURDA ile Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim görevlilerinden Meral DURMUŞOĞLU’nun birlikte yapmış oldukları bir araştırma. “Veriler anket formu aracılığı ile, retrospektif soruşturma yöntemiyle Şubat-Haziran 1988 döneminde kesitsel bir çalışma

ile elde edilmiştir. 14-44 yaş grubu kadınlardan 1390 kadın ile görüşülmüş, bu kadınlardan evli olan 1082'sinin aile planlaması hakkındaki bilgi ve tutumları incelenmiştir. Çalışmada, doğum kontrol yöntemlerinden oral kontraseptif (hap), rahim içi araç (RİA) , prezervatif ve cerrahi sterilizasyon yöntemleri etkili yöntemler, bunun dışında kalanlar etkililik oranı düşük ve geleneksel , etkisiz yöntemler olarak adlandırılmıştır.”⁶²

Araştırma bölgesi kentsel yerleşim olup, çoğunluğu gecekondu olan konutlardan oluşmaktadır. Nüfusun %88.42'si (0-6 yaş grubu hariç) okuryazardır. İlkokul mezunları 1/3 oranında oranında yoğunluk göstermektedir. Araştırma kapsamındaki kadınların %9.43'ü çalışmakta iken %90.57'si ev hanımıdır.

⁶². Ferda Özyurda, Meral Durmuşoğlu, Nüfusbilim Dergisi, Türk. J. Popul. Stud. Kasım 1989 , sh. 62.

TABLO 9. Kadınların Öğrenim Durumlarına Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu

ÖĞRENİM DURUMU	Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durum		TOPLAM	
	Kullanıyor	Kullanmıyor		
OYD	a	144	63	177
	%	64,41	35,59	100,00
OY-İLK	a	519	232	751
	%	69,11	30,89	100,00
ORTA ve	a	89	65	154
	%	57,79	42,21	100,00
TOPLAM	a	722	360	1082
	%	66,73	33,27	100,00

Kaynak: Nüfusbilim Dergisi, Türk. J. Popul. Stud. , Kasım 1989 , sh. 63

TABLO 10. Kadınların Düşük Yapıp Yapmama Durumuna Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu

DÜŞÜK YAPMA	Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu		TOPLAM	
	Kullanıyor	Kullanmıyor		
YAPAN	a	87	29	116
	%	75,00	25,00	100,00
YAPMAYAN	a	635	331	966
	%	65,73	34,27	100,00
TOPLAM	a	722	360	1082
	%	66,73	33,27	100,00

Kaynak: Nüfusbilim Dergisi, Türk. J. Popul. Stud. , Kasım 1989, sh.63

TABLO 11. Kadınların Ankara'da Oturdukları Süreye Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu

ANKARA'DA OTURULAN SÜRE	Doğum Kontrol Yöntemi		TOPLAM	
	Kullanma Durumu			
	Kullanıyor	Kullanmıyor		
1 YILDAN AZ	a	16	46	62
	%	25,80	74,20	100,00
1-3 YIL	a	47	43	90
	%	52,22	47,78	100,00
3-5 YIL	a	43	24	67
	%	64,18	35,82	100,00
5 YIL. FAZ.	a	616	247	863
	%	71,38	28,62	100,00
TOPLAM	a	722	360	1082
	%	66,33	33,27	100,00

Kaynak: Nüfusbilim Dergisi, Türk.J. Popul. Stud. , Kasım 1989, sh.64

TABLO 12. Kadınların Yaşayan Çocuk Sayılarına Göre Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu

YAŞAYAN ÇOCUK	Doğum Kontrol Yöntemi Kullanma Durumu			TOPLAM
		Kullanıyor	Kullanmıyor	
1	a	98	93	191
	%	51,31	48,69	100,00
2	a	269	72	341
	%	78,88	21,12	100.000
3	a	216	44	260
	%	83,03	15,92	100,00
4	a	94	30	124
	%	75,81	24,19	100,00
5ve....	a	43	29	72
	%	59,72	40,28	100,00
TOPLAM	a	720	260	988
	%	27.81	21.96	100.000

Kaynak: Nüfusbilim Dergisi, Türk.J. Popul. Stud., Kasım 1989, sh. 65

TABLO 13. Kadınların Yaşına Göre Doğum Kontrol Yöntemi Tercihleri

YAŞ	Doğum Kontrol Yöntemleri			TOPLAM
		Etkili Yöntemler	Etkisiz Yöntemler	
15-24	a	77	41	118
	%	65,25	34,75	100,00
25-34	a	265	109	374
	%	70,85	29,14	100,00
35-44	a	136	94	230
	%	59,13	40,87	100,00
TOPLAM	a	476	244	722
	%	66,20	33,80	100,00

Kaynak: Nüfusbilim Dergisi, Türk.J. Popul. Stud., Kasım 1989, sh. 65

TABLO 14. Kadınların Kullandıkları Doğum Kontrol Yöntemleri ve Bunları Duydukları Kişi ve Araçlara Göre Dağılımı

YÖNTEMİN DUYULDUĞU KİŞİ VE ARAÇ	Doğum Kontrol Yöntemleri		TOPLAM	
	Etkili Yöntemler	Etkisiz Yöntemler		
Sağlık Pers.	a	297	20	317
	%	62,14	8,20	43,90
Kitle İlet. Araç.	a	22	2	24
	%	4,60	0,82	3,32
Komşu vs	a	147	109	256
	%	30,75	44,67	35,46
Diğer	a	12	113	125
	%	2,51	46,31	17,32
TOPLAM	a	478	244	722
	%	100,000	100.000	100.000

Tablolar incelendiğinde doğum kontrol yöntemlerini etkileyen faktörler olarak ; yaş, eğitim, şehirde kalma süresi, çocuk sayıları, yaşa oranla doğum kontrol yöntemleri kullanma durumu ve tercihleri, düşük ve kürtaj geçirilip geçirilmediğinin denetlenmesi gibi durumların etkili olduğu görülebilir. 1988 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na göre (HİPS 1989) doğum kontrol yöntemlerinin temin edildiği yerlerin başında eczaneler gelmektedir. Ayrıca sağlık ocakları ve aile planlaması klinikleri gibi yerlerden yararlanma oranı ise ülkemizde batı bölgelerinde %43.2 , doğu bölgelerinde %62.6'dır. Bu ve bunun gibi sonuçlar ise birinci basamak sağlık hizmetleri düzeyinde verilen aile planlaması hizmetleri ve eğitiminin önemini bir kez daha göstermektedir.⁶³

Bu şekilde alana yönelik araştırmaların sonunda vardığımız bir kavşak yöntemleri etkileyen unsurlar olacaktır. Bölge, yerleşim yerleri, kadının eğitimi, kocanın eğitimi, kocanın mesleği, çalışan kadının çalışma hayatı ve yaşamı süreçleri, aile yapısı, aile geliri v.b. olarak daha önce de değindiğimiz unsurların yanında anket niteliğindeki soru ve cevapları ile de önemli ip uçlarına varılabilecektir. Sorulan sorulara verilen cevaplar genellikle şu başlıklarda toplanmaktadır.

* Kırsal yerleşimlerde yaşlılar ve erkek nüfus dini gerekçelerle aile planlamasına tasvip etmemektedir.

⁶³ . Ferda Özyurda, Meral Durmuşoğlu, Nüfusbilim Dergisi, Turk. J. Popul. Stud. Kasım 1989, sh. 72 - 73

* Gebeliği önleyici tedbirleri bilmeyenler veya nasıl kullanılacağı ve nereden, nasıl temin edileceği konusunda aydınlatılmamış insanlar önemli bir grup teşkil etmektedir.

* Kasaba ve köyde kadının jinekolojik muayenesi hoş karşılanmadığı için, “erkek doktor” faktöründen ötürü bazı yöntemleri kullanamayan aileler vardır.

* Doğum kontrolü ile ilgili batıl sayılabilecek, kulaktan dolma, hatalı yorumlanan bilgiler sayesinde ailelerde mevcut bir önyargı görülebilmektedir.

Görüldüğü üzere, insanların özel kararları olması gereken aile planlaması ve buna ilişkin kararlar genellikle özel olmaları en az dikkate alınarak hizmet vermektedir. Pek çok Avrupa ülkesi her konuda olduğu gibi bu konuda da yalnızca taklit edilmektedir.

VI. KÜRTAJ

VI.A. KÜRTAJIN TANIMI

Fransızca kökenli bir kelime olan kürtaj “döl yatağının içini kazıyıp dölütü* alma eylemi “şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁴ Her şeyden önce bir operasyon olan bu yöntem çoğu kere düşüklerle karıştırılmakta ve hatta bir kabul edilmektedir. Hekimler tarafından veya bu konuda eğitim görmüş sağlık personeli tarafından uygulanan yasal kürtajın dışında, tıp dışından kişilerin uyguladığı yasal olmayan şekli de görülebilir. Annenin veya

* Embriyonun bütün organları belirldikten sonra aldığı hal, cenin.

⁶⁴. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Ankara 1983 , Kürtaj maddesi

Erken ortaya çıkan komplikasyonlardan başka ayrıca uzun vadede ortaya çıkan geç komplikasyonlar da düşünüldüğünde konunun hassasiyeti belirginleşecektir. Özellikle erken doğum, âdet bozuklukları, çocuklarda doğuma bağlı anormalliklerin görüldüğü sorunlar bir başka sorunun halledilmesinin sonucundaki küçük sorunlar olarak kabul edilmemelidir. Bozuk ve sağlıksız bir nesil yetişmemesi için yapılması gereken bir şey de insanlara bu konularda da bilgi vermek olmalıdır.

Ülkemizde her yıl için özetlersek; düşük sebebiyle 2000'den fazla anne ölmekte, yaklaşık 300 000 anne de kanama, enfeksiyon, bel ağrısı, âdet düzensizlikleri gibi komplikasyonlara yakalanmaktadır. Dünyada ise her üç doğumdan biri düşükle sonuçlanmakta, düşük yapan kadın sayısı yılda 55 milyonu bulmakta, düşük sebebiyle ölen kadın sayısı ise 84 000'i geçmektedir.⁶⁵

“ Tıp ilmi fekonde olmuş, döllenmiş yumurtayı canlı kabul eder. Zîra yumurtada hemen biyolojik hadiseler başlamıştır. Hayatın temelini teşkil edecek bölünmeler, rahim içi yuvarlanmaları vs. 14 günlük ceninde* vitellus kesesinden kan sisteminin teşekkül ettiği görülür. Kan grupları artık bellidir. Sekizinci haftada embriyonun kalp sesleri ultrasonik bir aygıtla duyulabilir. İkinci haftada kanında beliren kan kürecikleri onuncu haftada anneye geçmeye başlar. Buna karşın annede izo antikorlar* teşekkül eder.”⁶⁶

⁶⁵ . Banu Akadlı, E. Tunçbilek, “Türkiye’de Doğum Aralıkları İle Çocuk Ölümleri Arasındaki İlişkinin Bir Değerlendirmesi”, Nüfusbilim Dergisi, Türk. J. Popul. Stud. , Eylül 1987, sh. 38

* . Dölüt, embriyo, fötüs

* . Eş antikorlar.

⁶⁶ . Reyhan Songar, “ Kürtaj Serbest Bırakılıyor.”, Türk Kültürü Dergisi, Temmuz-Ağustos 1981, sh. 375-376

Canlılık konusunda konuştuğumuz İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Öğretim elemanlarından Prof. Dr. Osman MURATHANOĞLU 24.02.1992 tarihinde şunları söyledi. “ Yumurta ve sperm ilk döllendiği an yani zigotla birlikte canlılık başlar. Bu andan, segmentasyon bölünmelerinin başladığı ana kadar da zigot ismini alır. Bölünmelerin başlamasıyla birlikte artık canlı embriyodur. Bu da ancak sekizinci haftanın sonunda yerini fötüse bırakır. Her halükârda, zigot olduğu andan itibaren canlıdır. Bunu söylerken yumurtanın veya sperm ayrı ayrı varlıkları inkâr ediliyor değildir. Onların da canlılıkları ortadadır. Ne var ki, canlılıklarının boyutu farklıdır. Sperm ve yumurtanın ayrı ayrı kromozom sayıları bir insan kromozom sayısının ancak yarısını teşkil eder. 10. haftadan önce canlılığı inkar eden görüşler yanılıdır. Bu durumun sebep gösterilerek işlendiği cinayetlere ise asla yumurta ve sperm dışarı atılmalarının da bir cinayet olup olmadığı sorularak gerekçe aranmamalıdır. “⁶⁷

VI.B.2. KÜRTAJIN KANUNİ BOYUTLARI

Doğum kontrol yöntemleri ile ilgili ilk kaynakları M. Ö. 4000 yıllarında yazıldığı kabul edilen Ebers papiruslarında buluyoruz. Bu yazıtlarda doğum kontrol yöntemleri, provakasyonların nasıl yapılacağı, düşük endikasyonları ve yasakları görmek mümkündür. Doğum kontrolünde uygulanan metodları gösteren Normlara ait “ Medical History of Contraception “ da oral yoldan alınarak düşüklere sebep olacak ilaçları

⁶⁷. Yapmış olduğumuz mülakata göre.

gösteren bir reçete bulunmaktadır. Bu reçete M. Ö. 2737-2696 yılları arasında yazılan bir Çin kitabında bulunmaktadır.⁶⁸

Yine aynı yıllarda yazılan bir Çin kitabesinde düşük yaptırmak için civanın kullanılışı kayıtlıdır. Hammurabi kanunnamesinde çocuk düşürmek yasaklanmış ve yapanların cezalandırılacağı bildirilmiştir. Eski Yunan'da Platon ve Aristoteles, doğum kontrolünün gerekli olduğunu ve düşüklerin suç sayılmayacağını savunmuşlardır. Tarihte ilk defa Aristoteles bakabileceğinden fazla çocuk sahibi olmamanın ailenin hakkı olduğunu savunarak, istedikleri takdirde düşük yapabileceklerini savunmuştur.⁶⁹ Belki de Aristoteles'in bu adımıyla kürtaj-düşük-doğum kontrolü aynı kefedeyere almaya başlamıştır. Buna karşılık eski Yunan'da Lykurk ve Solon zamanında düşüklerin cezalandırıldığı bilinmektedir. Hipokrates, isteyerek düşük yapmak isteyen kadınlara bir çok tavsiyelerde bulunmuş fakat kendi talebelerine düşük amacı ile alet ve pens kullanımını yasaklamıştır. Roma'da düşük yapmak bir suç değil ahlâka aykırı bir eylem olarak kabul edilmiştir. Düstinyen zamanında hristiyanlığın etkisi altında kürtaj yapmak cinaî bir suç olarak kabul edilmiş ve bu görüş tüm ortaçağ boyunca etkili olmuştur. Katolikler tarafından çocuk düşürmek insan hayatına kast etmekle aynı değerde kabul edilmiştir. Bu görüş protestanlar tarafından da kabul edilmiştir. Buna karşılık Yahudilerde tıbbî tahliyeye meşrû bakılmıştır.⁷⁰

İslam dini ise düşük ve kürtaj olayına ayrı bir görüş getirmiştir. İslam'da çocuk sayısını sınırlamaya çalışmayı ve bu maksatla bazı tedbirlere başvurmayı teşvik eden veya yasaklayan herhangi bir hükmün mevcut

⁶⁸. N. Baykan , C. Sungur , Y. Bilgin , Toplum Hekimliği, Ankara 1970, sh. 36

⁶⁹. Zeki Sayman, " Kürtajın Kadın Genital Sistemi Üzerindeki Etkisi" İstanbul Tıp Fakültesi, Bilim Uzmanlık Tezi, İstanbul 1985, sh. 5

⁷⁰. Zeki Sayman, a.g.e., sh. 6

olmadığını görüyoruz. Bu durum karşısında yapılacak şey, konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber'den gelen haberler ve rivâyetleri incelemek, ilk asırlardan zamanımıza gelen çeşitli mezheplerde ve İslam müçtehidlerinin içtihadlarında meseleye nasıl yaklaşıldığını, değerlendirmenin ne şekilde yapıldığını anlamaya çalışmaktır.

İngiltere kürtaj konusunda en liberal ülke görünümündedir. 1967'den beri kürtaj serbest bırakılmıştır. 26 haftalık gebeliklere kadar yapılabiliyor. Görüntüde son derece modern olduğu söylenen bu tutumun geri planı araştırıldığında, bir erkekle bir kadının diğer kişileri dışlayarak ömür boyu gönüllü birleşmesi şeklindeki hristiyan evlilik tanımındaki aksaklıklara bir tepki gibi ortaya çıkan gayri meşrû ilişkiler ve gayri meşrû çocuklar sorunu çığ gibi karşımıza çıkacaktır. Evlilikte eşitlik, mülkiyet gibi problemleri çözememiş ve durumu boşanma olaylarına da yansıyan bir İngiltere ve azalan nüfusu ayakta tutma mücadelesi veren, azalan nüfusu artırmaya çalışan bir ülke görünümünde çıkacaktır karşımıza.⁷¹

Fransa, 1975 yılından itibaren hastahane ve denetimli yerlerde kürtaja müsaade etmiştir. Ancak aynı ülkede 1913 yılında gördüğümüz üç çocuktan fazla çocuk veya en az üç çocuk sınırlaması doğrusu ilginçtir. Tarihinde genellikle nüfusunu artırmak çabasında olan Fransa kürtacı katolik kilisesine karşı korurken, yanlış doğum planlama telkinleriyle yılda 45 000' leri bulan bir rakamla karşı karşıya kalmıştır.⁷²

⁷¹. Şebnem Gülfidan, "İngiltere'de Aile", Aile Politikaları (Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991, sh. 181-236

⁷². Özden Oktav Alantar, "Fransa'da Aile", Aile Politikaları (Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991, sh.35-70

Amerika'ya tüm diğer Avrupa ülkelerinden daha geç giren kürtaj, önceleri kadının yaşamını tehdit eden durumlarda bile red edilecek kadar yasak iken sonraları artan gayrimeşrû ilişkiler ve evlilik dışı beraberlikler yüzünden artış göstermiştir. Ve 1970'li yıllarda özellikle göçmeni bol bölgelerden başlayarak hızla yayılmıştır. Uzun yıllar yasak olduğu için yeterli eğitilmiş ve bol komplikasyonlu bir sonuç elde edilmiştir. Ancak AIDS başta olmak üzere zührevî hastalıkların artışının tehlikeli boyutlarının evlilik dışı ve gayri meşrû beraberlikleri düşürdüğü son günlerde kürtajın aleyhtarı görüşlerin de arttığı gözlenebilir. Konu "Abortion Is Murder!" * şeklinde ülkeyi ikiye bölmüştür. ⁷³

Almanya'da , iki Almanya'nın birleşmesinin ardından ortaya çıkan anlaşmazlıklar sonucu Batı Almanya'da sosyal ve tıbbî gerekçelerle yapılabilen kürtajdan tâviz verilerek, uygulama yumuşatılarak mesele halledilmiştir. Uyum sağlanmaya çalışılmaktadır. ⁷⁴

Belçika'da kralın imzalamayı reddettiği bu nedenle tahtını bir günlüğüne terkettiği kürtaj yasası ancak 1990'da uygulanmaya başlamış ve 12 haftaya kadar olan gebeliklerde müsaade görmektedir. ⁷⁵

İrlanda'da konu için özel referanduma gidilmiştir. Referandumdan -annenin hayatını kurtarmak için kürtaja hayır- oyu çıkmıştır. Kadınların başka ülkelere giderek ordaki kürtaj hizmetlerinden istifade etmesine evet

* . Kürtaj cinayettir!

⁷³ . Nazım Güvenç, "A.B.D.'de Aile", Aile Politikaları (Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991, sh. 163-176

⁷⁴ . Lütfullah Karaman, Hans-Peter Pajouk, "Batı Almanya", Aile Politikaları (Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991, sh. 95-96

⁷⁵ . Taylan Yarırcan, "Avrupa Topluluğu ve Konseyi", Aile Politikaları(Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması)Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1991, sh. 280

ancak, kürtaja hayır diyen bu seslerin ardından adeta bir kürtaj turizminin başlaması tabii ki kaçınılmazdır. ⁷⁶

Rusya'da kürtaj; sağlıklı şartlarda yapılması, ilkel şartlardan kurtarılması gerekçesiyle devrimden sonra serbest bırakılmıştır. Ancak , temel kaygı doğumu kontrol etmek olmuştur. 1955 yılına kadar ancak sağlık koşulları gerektirdiğinde uygulanma izni verilen kürtaj bu tarihten sonra lağv edilmiş, eski şekline getirilmiştir. Dikkat edilmelidir ki, işlem çalışan kadına ücretsiz verilmiştir. Bu sayede çalışan, işgücü olayını altüst etmediği gibi kreş, konut gibi bazı problemleri de azaltmıştır. Hatta bu dönemlerde Rusya'da doğum kontrol hapları ve özel kliniklerin de fazla olmadığı göz önüne alınırsa, olayın bir doğum kontrol yöntemi olarak ele alınışı fark edilecektir. Rusya'da olay kadını ev köleliğinden kurtaracağını iddia eden komünist düzen tarafından idare edilmiştir. ⁷⁷

Toplumun sosyal değişimleri ile yakından ilgili ve ona paralel değişiklik gösteren konu,Türk toplumu için uzun vadede incelenmelidir. Yalnızca yönetim ve sistem değişiklikleri incelendiğinde bile konunun direkt değişikliklere uğradığı görülecektir.

Osmanlı ceza hukukunun temel kaynağı olan 9.Ağustos. 1858 tarihli Ceza Kanunname-î Humayunu öncesi, çocuk düşürme faillerinin şeriâti hükümlere göre cezalandırıldığını görürüz. Çocuk düşüren kadın veya ona yardım eden kişinin 500 dirhem olarak belirlenen diyeti ödemeyi öngören bu kanun zaman zaman çalışma cezasını da hüküm olarak getirmiştir. Ancak ,

⁷⁶. Taylan Yararcan, a.g.e., sh. 280

⁷⁷. Yusuf Balcı, " S.S.C.B.'de Aile", Aile Politikaları(Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması). Aile Araştırma Kurumu,Ankara 1991, sh. 3-22

Ceza Kanunname-i Humayunu'nun yürürlüğe konuluşunun ardından büyük çapta 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'nun bir çevirisi olarak uygulanmıştır. Bu kanunda ceza hukuku kuralları yanında ceza yargılaması kurallarına da yer verilmiştir. Sözü edilen ceza kanununun ikinci bölümünün başlığı -kişiye karşı cürümler ve cünnahlar ve bunların cezalandırılması- şeklindedir. Bu bölümde ikinci başlık çocuk düşürme ve düşürtme suçlarına ilişkindir. Bu şekilde kişilerin böyle bir suç işlediklerinde altı aydan yedi yıla varan hapis cezaları ile cezalandırıldığını görmekteyiz. Hatta bu durumlarda yardımcı olan sağlık personeline verilen ceza ise onbeş yıla varabilen - kalebentlik- cezası olmuştur.

Cumhuriyet dönemi ceza hukukuna gelindiğinde ise 1926 yılında yürürlüğe konan metinle çocuk düşürme suçları yasanın 9. kısmında -kişilere karşı suçlar- başlığında ve 468-472 maddelerle düzenlenmiştir. İncelendiğinde böyle bir suçu işleyen kişiler için ve yardımcı olan kişiler için yine altı aydan yedi yıla kadar değişebilen cezaları görebiliriz.

1926 yıllarında bu temel noktalarla açıklanabilecek uygulama, 1936 yıllarında önemli değişikliklere konu olmuştur. Bu durumun gerekçesi olarak hükümlerin yeterince konuyu açıklayıcı olmadığı ve verilen cezaların yeterince ağır olmadığı belirtilmiştir. İleri sürülen gerekçe ve isteklerin kabul edilmesiyle de başlık bile değişerek -ırkın tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler - haline getirilmiştir.⁷⁸

Türk hukukunda gebeliğin durdurulması ile ilgili özel bir yasa da düzenlenmiştir. Bu yasa -Nüfus Planlaması Kanunu- adıyla 1965'de çıkarılmıştır. -Tıbbî Zarûret Halinde Gebeliğin Sona Erdirilmesi ve

⁷⁸ . Erdener Yurtcan, Türk Hukukunda Kürtaj ve Uygulaması, İstanbul 1985, sh. 31-35

Sterilizasyon Yapılması Hakkında- şeklindeki tüzükle de yürütülmüştür. Ancak N.P.K. 1983 yılında 2827 sayılı yasayla önemli değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliğin ardından 18.Aralık.1983 tarihli resmî gazetede yayınlanan tüzüğün adı -Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin- şeklini almıştır. Bu iki düzenleme tek tek incelendiğinde aşamalar veya farklar görülebilecektir.

Herşeyden önce her iki düzenleme de temelini anayasanın 5. ve 12. maddelerinde bulmaktadır. 5. maddeye göre;

“devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için gerekli şartları hazırlamak için çalışmak yükümlü altındadır. açıklaması getirilirken 12. maddede kişinin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu “⁷⁹ açıklanmıştır. 13/1. maddede

“ temel hak ve hürriyetlerin, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin Cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin , genel asayişin , kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacıyla ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel nedenlerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak yasalarla sınırlanabileceği “⁸⁰ belirtilmektedir. Bunun dışında bir sınırlama da 13/2. maddede

⁷⁹ . Erdener Yurtcan, Türk Hukukunda Kürtaj ve Uygulaması, İstanbul 1985, sh. 40-41

⁸⁰ . Erdener Yurtcan, a.g.e., sh. 40-41

“temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine yakırı olamayacağı ve öngördükleri amaç dışında kullanılmayacakları “⁸¹ şeklinde açıklanmıştır.

Adeta doğum kontrolünü kişiye özel kabul eden ve bu konuda yapılabilecek her şeyi devlet tarafından düzenlemesi gerekli şeklinde düşünen bu görüşün ardından 1965 yılında S.S.Y.B. bünyesinde -Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü- kurulmuştur.

Türk hukukunda korunan yararların zaman akışı içinde yapılan yasal değişikliklerle farklılaştığı görülür. 1965 yılında N.P.K.’na kadar çok katı kurullarla çocuk düşürme cezalandırılmıştır. Bu dönemde korunan ırkın korunması kaygısıyla aslında milletin çoğalma gücü olmuştur. 1965’de N.P.K.’nın yürürlüğe girmesiyle beraber tehlike halinde gebeliğin sona erdirilmesiyle anne sağlığı gündeme getirilmiş,doğacak çocuk açısından mahzurlar hesaba katılarak ise nesil sağlığı öncelikle düşünülmüştür. 1983 yılında yeni düzenlenen N.P.K. ile ise tamamen kadın ve cinsel özgürlüğe yönelik bir hukukî yarar durumu ön plana çıkmıştır.⁸²

VI.B.3. KÜRTAJIN SOSYAL BOYUTLARI

Rahmin sunî olarak boşaltılması, çağdaş hukuk düzenlerinde, ülkemizde ve diğer ülkelerde ceza tehdidi altındadır. Ancak , belki de en fazla işlenen gizli suçlar içindedir. Bir kısım insan gizli ve bir suç olarak, işlenmemesi için ona izin verilmesini savunurken bir kısmı temelde bir canlının katli, cinayet olduğunu düşündükleri için karşı çıkmaktadır.

⁸¹ . Erdener Yurtcan, a.g.e., sh. 42

⁸² . Erdener Yurtcan, Türk Hukukunda Kürtaj ve Uygulaması, İstanbul 1985, sh. 91-95

Tartışmaların bu denli yoğun olduğu konuda dikkat edilmelidir ki, embriyoyu vücuttan çıkarmak kör bağırsağı çıkarmaya benzemeyecektir. Bu uygulamayla yalnızca bir canlının doğumuna engel olunup planlama mı yapılacak ? Yoksa bu bir hayatın fırsatının yok edilmesi midir ? Yahut da her ikisi de doğru mudur ?

Bir kadının anne olup olmamaya hazır olduğu kararı kendisine aittir. Ancak, bu özgürlüğün döllenmiş bir zigotu veya fötüsü yok etmekle sağlanabileceği tıp ilminden ayrı, insan haklarıyla da açıklanmak zorundadır. İlk önce belirtmek gerekir ki, böyle bir planlama faaliyeti mümkün ve şart koşulan bütün koşullara en uygun şekilde yürütülse de ağır bir müdahale olarak anneyi pek çok yönden olumsuz etkileyecektir. Öte yandan ülkemiz adına, doktor dağılımını gözleyerek yorumlayabiliriz ki, bazı kadınlar direkt doktora gidip danışma konusunda imkan bulamadıkları için, halen aynı ilkelikle durumu yürütmektedir. Hatta pek çok kere teğet geçilen erkek doktor fobisi eğitilmiş ebelerle desteklenmemektedir. Bunun ardından ise konunun uygarlık yolunda bir geçiş değil bir zaaf, bir pratiklik, bir alışkanlık tutku olduğunu gözlemek doğrusu pek uzak olmayabilir. D. P. T. 'nın istatistik verilerine göre: özellikle eğitim, çalışan kadın sayısı, nüfus yoğunluğu, nüfus planlama girişimleri, kitle iletişim ağı ile kolay ulaşılabilen illerdeki kürtaj oranlarının yüksekliği düşünülmeyen bu sonucun belki de en erken göstergelerindendir. Kürtajla alınan ceninleri kozmetik sanayinde kullanmanın öncülüğünü yapan ülkeler, bu gün kürtaj aleyhtarı toplulukları bünyesinde barındırırken, Türkiye'de ilginç şeyler olmaktadır. Olay değerlendirilirken o Avrupa ülkelerindeki serbest birleşme, evlilik dışı yaşama verileri kesinlikle göz önüne alınmamaktadır. Pek çok Avrupa

ülkesinde serbest birleşme (gayrimeşrû ilişki) oranları her geçen gün artış göstermekte ve önemli bir sorun olarak büyümektedir.

Genç insanına aile ve cinsellik anlamında verdiği özgürlüğün haddini kaçırdığını henüz farkına varan batı medeniyeti, yapabileceklerinin kararını tek başına veremez duruma gelmiştir artık. Gayri meşrû çocukların sayısının artması kürtajın mahzurlarından daha acil ve önemlidir onlar için . Nüfusun nerden gelip nereye gittiği değildir asıl konu . Nereye doğru sürüklendiğidir aslında.

Avrupa ülkeleri bugün bir kısır döngü içindedir. İnsanî işlev ve anlamların değişikliklere uğratıldığı günümüzde nüfusun düşüşü tamamen kontrol maksatlı bir politika değildir. Pek çok ülkede maksatlı ancak, kaçınılmaz bir tedbir halinde nüfus politikaları takip edilmektedir.

**TABLO 15. Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Gayrimeşru Doğum Oranları
(1965-1985)**

ÜLKE	1965	1970	1980	1985
Belçika ^{2.4}	2.8	4.1	--	--
Danimarka	9.5	11.0	33.2	43.0
Almanya	4.7	5.5	7.6	4.1
Yunanistan	1.1	1.1	1.5	1.8
İspanya	1.7	1.3	3.9	--
Fransa	5.9	6.8	11.4	19.6
İrlanda	2.2	2.7	5.0	8.5
İtalya	2.0	2.2	4.3	5.3
Lüksemburg	3.7	4.0	6.0	8.7
Hollanda	1.8	2.1	4.1	8.3
Portekiz	7.8	7.3	9.2	12.3
İngiltere	7.3	8.0	11.5	18.9

Kaynak: Aile Politikaları (Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Aile Araştırma Kurumu Ankara 1991, sh.309

Deneylerle sabit olmamasına karşın insan fetüsünün insan tenini güzelleştirdiği iddiası ile fetüsler güzellik kremleri, makyaj malzemeleri ve diğer kozmetik ürünlerinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Kürtajın yasak olduğu pek çok ülkeden kürtaj amacıyla diğer Avrupa ülkelerine özel uçak seferlerinin düzenlenmesi konusunda iyi bir açıklama olabilir bu durum. Başka bir boyutta da Amerika başta olmak üzere kürtaj aleyhtarı görüşlerle ikiye bölünebilmekte ülkeler. Din adamlarının yoğun baskıları ile gerçekleşen bu tip gösteriler önemli bir gerçeğe işaret etmektedir. “Abortion Is Murder!” toplumsal başkaldırı olarak değerlendirilecek olursa fikirlerini kabul ettirmek çabasında olan insanlar ve haklı fikirleri daha fazla varlık gösterebilecektir.

Tıbbi olarak canlılığı ortada olan fötüsün alınmasının cinayet olmasından öte, olay yeterince zararsız da değildir. “İstanbul’da günde 40-50 kürtaj yapan bir muayenehanenin tabelası - *Nüfus Planlaması Yapılır.* - şeklinde değiştirilirken”⁸³ korunduğu sanılan anne sağlığı temelden tehlikeye girmektedir. Biyolojik ve tıbbî komplikasyonları yanında karşılaşılan psikolojik komplikasyonları yeterince önemli sonuçlara neden olabilmektedir. Bir kadın için özgürlük anlamında, kadının özel bir kararı gibi yorumlansa da kadın yine tek başınadır kürtajda. Aile içinde yeterince yorumlanmadan sonuca bağlanan bir karar olan bu operasyonla kadın belki de bunun bir planlama değil ortadan kaldırma olduğunu, hayatını ortaya koyarak anlayabilecektir.

“... Hamile olabileceğimi düşündüm. Bir arkadaşımın telefon rehberini açtık ve bir doktor adı beğendik... Yaşımızı nedense büyütme ihtiyacı

⁸³. Aile Yıllığı, Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1990, sh. 272

duyduk. ...Süslendik, püslendik ve iki koca kadın gibi kolkola girip doktorun muayenehanesine gittik. Doktor, muayene eder etmez hamile olduğumu söyledi. Hemen alabileceğini söyledi.... Ayrıldığımda eşim ve arkadaşlarım karışındaydı. ..Sonradan doktorun bir kasap olarak nitelendirildiğini ve bir hastasının ölümüne neden olduğu için tutuklandığını gazetelerde okuduk...”

“...Aylardan Temmuz'du. Alman hastahanesinde bir odadaydım. Doktorum acil bir doğuma gitmişti. ... Korkuyordum... Bana bir şey olursa ; annem, babam ve hele 5 yaşındaki oğlum ne olur diye düşünüyordum... Gazete manşetlerini görür gibiydim. Kürtaj Ölüm Getirdi!.... 30 yaşında kocaman bir insandım. Doğum kontrolü diye bir şey vardı. ... Doktor geldi.... Bitti dedi arkadaşım. Ağlamaya başladım, kendimi terk edilmiş hissettim...”

Yapmış olduğumuz iki ayrı söyleşiden de anlaşılabilceği gibi kürtaj kadının sorununa çözüm bulmaktan çok, kadının sorunundan çekilip alınmasıdır ancak . Hele bir tür paylaşma olduğu kesinlikle söylenemez.

En önemli noktalardan birisi de kişilerin körü körüne kürtaja eğilimleri devletin politikası veya politikasına paralel bir teşvik girişimi halini almıştır. Devlet bir kavramdan çok, bir karar birimi ve işleyişlerde komut veren durumunu almıştır artık. Nüfus sosyal bir kavram olduğu için asla toplumun dışında bir takım güçler tarafından belirlenip sınırlanabilecek bir şey olmamalıdır. Hele konu aile ve doğum kontrolü olduğu vakit tamamen insanların özel hayatlarının ihlali durumuna varılabilecektir.

IV. SONUÇ

Sosyal hayat, dünya üzerinde bulunduğumuz mekana, tabiat şartlarına, iklime ve maddî kuvvetlere bağlıdır. Bu mekân ve donanım olmaksızın yaşamak mümkün değildir. Fakat bu mekân içinde yaşamımızı oluşturan kitle yalnızca maddî şartlarla açıklanamaz. Yaşamın temelini teşkil eden güç olan nüfus, tüm sosyal ilişkilerin temelini teşkil ettiği gibi , yalnızca verâset , kan bağı gibi unsurlarla da açıklanamayacaktır.

Sosyal hayat mekâna bağlıdır, fakat mekânın egemenliği altında değildir. Mekân içinde sosyal grup hakimdir ve aklın etkisi altındadır. Nüfus yoğunluğu, halk sağlığı gibi konular toplumu meydana getiren akıl olmaksızın açıklanamazlar. Gösterdikleri değişiklikler tabiattan çıkmış olmayıp, kültür çevresi içinde yaratılmış bulunmaktadır. Toplum mekâna ve toprağa egemen olma sınırını, mekânın ve toprağın şekillendirilmesini, nüfusun durum ve özelliklerini değiştirebilir, tercih edebilmelidir. Demografi adını alan nüfusbilimi de bu konu ve incelenmesi kaygısıyla ortaya çıkmıştır.

Nüfus konusu , beraberinde nüfusun planlanması kavramını da getirdiğinde karşımıza çıkan en önemli sorun nüfusun kimin tarafından planlanacağı konusudur. Nüfusun devletin belirlediği politikaları ile ve onların belirlediği hedef seviyeye göre yönlendirilmesi nüfus planlaması adını alır. Bu konuda tercihin

bireylere ve taleplerine göre düzenlenmesini getiren kavram ise aile planlaması veya doğum kontrolüdür.

Nüfus planlaması, doğum kontrolü ve aile planlaması kavramları genellikle karıştırılmakta veya gerekli yerde ve gerektiği gibi düşünülmesi için yardımcı bir güç gibi kullanılmaktadır. Her geçen gün kendini katlayarak artan dünya nüfusu, bir çok insana göre tehlike arz etmektedir. Bu düşünüşten hareketle de değişik çevrelerce değişik reçeteler üretilmektedir. Ancak, üretilen bu reçetelerde göz ardı edilen genellikle bireylerin şahsî tercihleridir.

Ülkemizde son yıllarda gündemi meşgul eden en önemli konulardan birisi olan nüfus ve planlanması, Avrupa'da pek çok ülkede 1960'lı yılların gündemini oluşturmuştur. Önceleri vergi düzenlemeleri ile başlayan devletin sınırlayıcılığı sonraları doğum sonrası işten çıkarılmalara kadar vardırılmıştır. Ne var ki , çok değil 20 yıl sonra eskiyen nüfus, yaşlanan nüfus tehlikesi farkedildiğinde ise yapılabilecek en önemli şey önlemler almak ve gerekirse diğer ülkelerin de nüfuslarını sınırlamalarını sağlamak olarak farkedilmiştir. Doğurganlık oranlarında her geçen gün düşüşün gözlendiği pek çok ülke tehlike sinyalleri vermektedir. Hatta son yıllarda çocuk sayısına paralel , verilen pirimlerde artışlar sağlanmış ve yeni vergi sistemleri geliştirilmiştir.

Açıkça görülebilecek olan şey, dünya nüfusunun devamlı yaşlandığıdır. Dünyanın bu şekilde bir çizgi de 2000 yılında optimum nüfusu yakalayabilmesi mümkün müdür? Bu kaygılanılması gereken önemli konulardan birisidir. En uygun nüfus üretimin önemli bir belirleyicisidir. Pek çok ülkenin yurt dışından işçi alımına gitmesi ve gelen işçi kitlesinin nüfus artışından korkarak sınırlamaya çalışması da bu durumun farkında olunduğunun göstergesidir. Almanya başta olmak üzere ,

pek çok ülkede yurt dışından gelen işçiler için özel vergi sistemleri ve nüfus projeleri yapılmaktadır. Bulgaristan'da Türk halkına yapılan soykırım faaliyetinin ana fikri de nüfusla ilgili kaygılarda kendini bulmaktadır.

Gözden kaçırılmaması gereken şey, doğum sayısını ve zamanını düzenleme ve ayarlama kararının bireylerin özel yaşamına ilişkin olmasıdır. Devletin bu konuda yapabileceği şey bireylerin ihtiyacı olan eğitimi vermek , talep ettikleri hizmetleri götürmek olabilir.Nüfusu bilinçli kılmak için en iyi yöntem iyi bir eğitim anlayışı belirlemek, buna paralel eğitim programları düzenlemektir. Kürtajı kolaylaştırmak hatta teşvik etmek en kolay ve en tehlikeli olan uygulamadır. Pek çok ülkede sırf gayrimeşrû ilişkilerin ortaya çıkaracağı çarpıklıkları örtbas etmek için kolaylaştırılan kürtaj, ülkemizde son derece bilinçsizce ve tehlikeli uygulamalarla serbest bırakılmıştır. Ancak, özellikle kürtajın serbest bırakıldığı 1983 yılından bu yana anne ve bebek ölümlerinde % 8' lik artış görülmüştür. Anne ve sonraki bebeklerinde önemli arazlar bırakacak bu uygulamanın sosyal boyutları genellikle göz ardı edilmektedir.

Nüfus konusunda önemli dönemeçlerden birisi de , hizmet bekleyen toplumun sosyal gerçeklerinin belirlenmiş olmasındadır. Ülkemizde aile planlaması faaliyetleri genellikle hane sayısı ortalaması 5 kişiden küçük olan yerlerde yoğun ve anlaşılır takip edilmekte, hane sayısı ortalaması 6 ve daha fazla olan yerlerde gerekli ilgiyi bulamamaktadır. Bu noktada en önemli hata verilen mesajların yanlışlığıdır. Pek çok hizmet belirlenirken , sosyal gereklilikler ve şartlar gözardı edilmektedir.

Her konuda olduğu gibi, nüfus konusunda da verilen hizmet, halka verilmektedir. Halkın bir takım gerçeklerini inkar ederek veya gözardında tutarak

çalışılması , tamir edilemez yanlışları getirebilir. Örfler, gelenekler inkar edilerek olsa olsa toplumun güveni kaybedilebilir. Bu da ancak kimliksiz ve özgüvenini yitirmiş bir toplum yaratmak içindir

EK 1. ANKET FORMU

Bu anket , yapmakta olduğumuz Sosyal Yapı Açısından Nüfus konulu bilimsel çalışmanın aydınlatılması amacıyla hazırlanmıştır.

Lütfen sizin için uygun olan seçeneği işaretleyerek yanıtlayınız. Gösterdiğiniz ilgiye teşekkür ederiz.

ANKET FORMU

1. Yaşınız

a. 15-24

b. 25-34

c. 35-44

d. 44- +

2. Tahsil durumunuz

a. İlk okul mezunu

b. Ortaokul mezunu

c. Lise mezunu

d. Üniversite

mezunu

3. Mesleğiniz

a. Ev hanımı

b. Doktor

c. Memur

d. Öğretmen

e. Serbest meslek

4. Gelir durumunuz

a. Düşük

b. Orta

c. İyi

d. Oldukça iyi

5. Medenî haliniz

a. Evli

b. Bekar

c. Dul

6. Varsa sahip olduğunuz çocuk sayısı

- a. 1 b. 2 c. 3 d. 4 +

7. Sizce ideal çocuk sayısı

- a. 1 b. 2 c. 3 d. 4 +

8. Sizce ideal anne olma yaşı kaçtır?

- a. 18-22 b. 22-26 c. 26-32 d. 32 +

9. Oturduğunuz semtte genel insan görüntüleri ve aile yapıları nasıldır?

- a. Düşük gelirli aileler b. Orta gelirli aileler c. İyi gelirli aileler
d. Oldukça iyi gelirli aileler

10.. Kaç kardeşiniz?

- a. 2 b. 3 c. 4 d. 5 +

11. Çocuğunuza kaç çocuk sahibi olmasını tavsiye edersiniz?

- a. 1 b. 2 c. 3 d. 4 +

12. Nüfus planlaması ile ilgili bilgi sahibi olduğunuza inanıyor musunuz?

- a. Bilgi sahibi değilim. b. Yeterince bilmiyorum. c. Bilgi sahibiyim.

13. Aile planlaması uyguluyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

KİTAPLAR

- Aile Ansiklopedisi, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991
- Aile Bibliyografyası I., Ankara, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1989
- Aile Sağlığı, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Bilim-Eğitim Serisi Yayınları, 1990
- Aile Planlaması Kongre Kitabı, Ankara, Ankara Jinekoloji Derneği Yayınları, 1986
- Aile Planlaması Sorunları Konferansı, Ankara, 1982
- Aile Politikaları (Karşılaştırmalı Ülkeler Panoraması), Ankara, Aile Araştırma Kurumu, 1991
- Aile Yazıları, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi Yayınları, 1990
- Aile Yıllığı, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1990
- Akdeniz, Sabri. Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu, İstanbul, Özel Yayınları, 1974
- Akkent, Oktay Cumhuriyet. İslâmiyet'te ve Türklerde Nüfus Planlaması, İstanbul, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, 1972
- Arısan, Kazım. Türkiye'de Aile Planlaması Tatbikatının Doğuracağı Mahzurlar, İstanbul, 1964
- Boşanma İstatistikleri, Ankara, DİE, 1990
- Çanga, Şerif; İlhan Önder, Kadın Hastalıkları, Ankara, 1976
- Doğramacı, Emel. , Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1989
- Ergin, Gül. Nüfus İle İlgili Gelişmeler(1950-1970), Ankara, DPT, 1977
- Fahri, İhsan. Toplumumuzda Kadın ve Cinsellik, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınları, 1984

- Flynn, M.A.; Melisa Brooks, Tabii Yoldan Gebeliği Önleme, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986
- Fişek, Nusret. Ragıp Üner, Türkiye'de Doğum Kontrolünün Uygulanması Üzerinde İncelemeler, Ankara, Ziraat Bankası Matbaası, 1961
- Erkal, Mustafa E. . Sosyoloji(Toplumbilimi), İstanbul, İlaveli 3. Baskı, 1987
- Erkal, Mustafa E. , . Sosyoloji(Toplumbilimi), İstanbul, İlaveli 7. Baskı, Der Yayınları, 1996
- İstatistik Yıllığı, Ankara, DİE, 1990
- İstatistiklerde Kadın (1927-1990), Ankara, DİE, 1991
- Karaman, Hayrettin. Günlük Dilde Helâller ve Haramlar, İstanbul, 1989
- Kunt, G. . Aile Yapısı ve Doğurganlık, Ankara, Hacettepe Yayınları, 1978
- Tanyeri, İbrahim. Nüfus ve Ekonomi, Ankara, Çevre Sorunları Vakfı, 1987
- Tekeli, Şirin. Kadınlar İçin, İstanbul , 1984
- Tietze, Christopher ; Stanley K. Henshaw., A World Review 1986 , Newyork 1987
- Unat, Ekrem Kadri. Dünya'da ve Türkiye'de Aile Planlaması, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü Yayınları, 1976
- Üner, Sunday. Türkiye'de Nüfus Sorunu, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü Yayınları, 1987
- Yalçıntaş, Nevzat. Türkiye'nin Nüfusu, Yapısı ve Özellikleri, Ankara, 1970
- Yurtcan, Erdener. Türk Hukukunda Kürtaj ve Uygulanması, İstanbul , Beta Yayınları, 1985

TEZLER

- Akadlı, Banu. "Türkiye'de Düşüklerle İlgili Bir Kesit Analizi Çalışması", Hacettepe Üniversitesi Bilim Uzmanlık Tezi, Ankara 1985
- Akın, A. . "Kadın Sağlığı Yönünden Düşük Sorunu", Hacettepe Üniversitesi Doçentlik Tezi, Ankara 1976
- Aybaş, Güldal. "Aile Planlaması Örneğinde Eğitim Sonu Başarıyı Etkileyen Faktörler" , Hacettepe Üniversitesi Bilim Uzmanlık Tezi, Ankara 1984
- Özkan, Ömer. "Aile Planlaması Açısından Nüfus Planlama Politikalarının Sosyal Yapımız Üzerindeki Tesirleri" , İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Bilim Uzmanlık Tezi, İstanbul 1991
- Kayid, Zeyd. "Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımlarını Etkileyen Faktörler" , İstanbul Üniversitesi Bilim Uzmanlık Tezi, İstanbul 19
- Sayman, Zeki. "Kürtajın Kadın Genital Sistemi Üzerindeki Etkisi" , İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Bilim Uzmanlık Tezi, İstanbul 1985
- Turhan, Gürbüz. "Aile Planlaması Hizmetlerinde Eğitilmiş Kadın Ustabaşlarının Güdüleyici Etkisi" , Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara 1984

SÜRELİ YAYINLAR

- Altıkulaç, Tayyar. "İslam ve Doğum Kontrolü", Diyanet Dergisi, Ocak-Mart 1988
- Arar, Muhittin. "Çöküşümüz ve Nüfus -İşkân", Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, Mart 1983
- Babuna, Cevat. "Kürtaj Kimin İçin?", İnsan ve Kainat Dergisi, Eylül 1987
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. "Türkiye'de Nüfus Problemleri ve Planlaması", Sosyoloji Konferansları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını 15. Kitap, 1977

- Cillov, Haluk. "Türkiye'de Nüfus Planlamasının İktisadî Kalkınma Şartları Bakımından Önemi", İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1965
- Çağatay, Tahir. "Nüfus Sosyolojisi Meseleleri", Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara 1962
- Erdim, Zekeriya. "Görünen ve Görünmeyen Yönleri İle Aile Planlamasından Kürtaja Kadar Nüfus Planlaması", Boğaziçi Dergisi, İstanbul , Temmuz 1983
- Egeli, Hüseyin. "Aşırı Nüfus Artışı ve Açlık", İzmir Ticaret Odası Dergisi, Ocak 1983
- Irmak, Yakut. "Atatürk Döneminde Nüfus Politikamız", Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, İstanbul 1982
- Kocaman, Tuncer. "1982 Avrupa Nüfus Konferansı ve Türkiye'deki Demografik Gelişmeler", Avrupa Konseyi Dergisi, Şubat 1982
- Öney, Ayşe. "Eczacı Gözüyle Nüfus Planlaması", Pharmacia Özel Sayısı, İstanbul, Haziran 1981
- Öztürk , Yusuf. "Kırsal Bölgede Aile Planlaması Hizmetleri", Sağlık Dergisi, Ekim 1983
- Saygılı, Sefa. "Kürtaj Üzerine", Panzehir Aylık Sağlık Kültür ve Aktualite Dergisi, 1989
- Songar, Reyhan. , "Kürtaj Serbest Bırakılıyor." , Türk Kültürü Dergisi, Temmuz-Ağustos 1981
- Yazgan, Turan., "Nüfus Kontrolünün Mahzurları" , İnsan ve Kainat Dergisi, Temmuz 1987
- Güneş Gazetesi ,3.Nisan.1990
- Kadın Doğum Dergisi. Dr. Zeki Bayrak Hastahanesi Yayını, Nisan 1989

Nüfus Planlaması ve Türkiye'nin Gerçekleri, Aydınlar Ocağı Açık Oturumlar Dizisi, Kasım 1988

Mediko-Sosyal Sağlık Dergisi, Mayıs 1989

Melodi Gazetesi, 25.Şubat.1992

Zeynep Kamil Tıp Bülteni, Zeynep Kamil Hastahanesi Yayını, Aralık 1987

Zaman Gazetesi, 1.Mayıs.1990, 12-17-26-27. Aralık. 1991

İstanbul Ticaret Odası İstatistik Verileri

Devlet Planlama Teşkilatı İstatistik Verileri

Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Verileri